

ÖYKÜLERİYLE EYÜP

Hülya YALÇIN

1963 yılında Kars-Arpaçay'da doğdu. 1981 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve ESanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Anabilim dalına girdi ve 1985 yılında mezun oldu. 1986 yılında Eyüp Belediyesi Araştırma Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'nde göreve başladı. Halen aynı müdürlükte görev yapmaktadır.

Kentler, tarihlerinin başlangıcındaki efsanelerle kadem ve soyluluk kazanırlar. Şehirleri meydana getiren anıtların birlikte var olmaları, yaşantıların, anıların, geleneklerin, ilişkilerin bağlantıların, bir önekinde saygının, etkileşimlerin, var olmaları daha da önemlisi birlikte var olmalarının birer tanıklığından başka bir şey değildir. Şehrin ne kadar çok öyküsü varsa o şehir kadar eskidir, o şehirde o kadar yaşanmışlık söz konusudur. Öyküsünü, geçmişini bilmediğin şehre adapte olamazsın, o şehirde yabancıdır. Biz öyküsünü paylaştığımız oranda o şehrin hemşehrisiyiz. Yürüdüğümüz sokaklarda, önünden geçtiğimiz binalarda yaşanan öyküler bizleri oraya daha çok bağlar ve daha çok saygı duymamıza sebep olur.

Burada Eyüp'ün öyküsünü anlatmaya çalışacağım size. Bu öykü, umarım bu gün yaşadığımız Eyüp'e karşı duyduğumuz ilginin, saygının ve sevginin artmasına sebep olur.

Eyüp öyküleri dediğimizde akla ilk gelen doğal olarak Eyüp Sultan'a ait öykülerdir.

Eyüp Sultan şehit oluşuyla ilgili bir öykü ile başlayalım işe;

Emevi halifelerinden Ebu Süfyan Muaviye zamanında (H.50 veya 52) Muaviye'nin oğlu Yezit'in kumandası altında büyük bir Arap ordusu İstanbul önlerinde görüldü. Bu orduda Abbas oğlu Abdullah, Yezit oğlu Abdullah, İbni Zübeyr, Eba Eyyup Zeyd oğlu Halit gibi sahabeler de vardı. Arap ordusu eli bin kadar askerden ibaretti. Bunlar iki yüz bin parça kayıkla önce Rodos limanına oradan da İstanbul'a geldiler. Arap ordusu şehri sardı, savaş altı ay sürdü, Halit bin Zeyd işte bu altı ay içinde kaza okuyla şehit düştü.

Bir başka öykü ise; Arap ordusunda bulunan Eba Eyyup savaş sırasında ishale tutuldu, hastalığı gittikçe şiddetlendi. Öleceğini anlayan bu büyük adam, ordu kumandanı Muaviye'nin oğlu Yezit'i ve ordunun belli başlı rükünlerini yanına çağırdı, öldüğü zaman kendisinin İstanbul surlarına pek yakın bir yere gömülmesini vasiyet etti. Eba Eyyup vefat edince vasiyetine uyularak cesedi surların yakınında hazırlanan mezara konuldu. Bizanslılar gece Zeyd oğlu Halit'in kabrinden bir nur yükseldiğini görünce şaşaladılar, sabah olunca imparator Arap ordusuna hususi bir elçi gönderdi. Surların yakınında görünen nurun ne olduğunu sordurdu. Araplar

hâdiseyi çekinmeden anlattılar. Bunun üzerine imparator Eba Eyyub'a bir türbe yapılmasını ve kabrin başucunda dört kandil yakılmasını emretti. Bundan sonra Bizanslılar, her sıkıldıkları zaman Eba Eyyub'un ruhundan yardım istediler, hatta kabrin ayak ucundan çıkan suyu akıl hastalığının tedavisi için kullandılar.

Bu konudaki bir başka öykü; Arap ordusu başarı gösterip şehri düşüremedi. O yıl kış da şiddetli oldu. Asker arasında dedikodu çoğaldı. Ordudaki herkes "Fetihten vazgeçelim, haraç alalım" diyor ve bu düşünce de ısrar ediyordu. Ordunun başında olanlar, aralarında uzun uzadıya konuştular. Fetihten vazgeçmeği ve haraç almağı kararlaştırdılar. İstanbul imparatoru da güç vaziyette olduğundan haraç vermeyi sevinçle kabul etti. Arap ordusu savaşı bıraktı. Bu münasebetle ordudaki sahabeler "Buraya kadar gelmişken İstanbul'a girip iki rekât namaz kılalım" dediler. Bunun için imparatorun izin aldılar. Eba Eyyup bin kadar askerle kalenin altına geldi. Bizanslılardan rehin almaksızın, korkusuzca ve tereddütsüz şehre girdi. Gerek kendisi,

gerekse askerleri Ayasofya'da ikişer rekât namaz kıldılar. Ayasofya'nın İslâmlar için ibadet yeri olmasını Allah'tan dilediler. Ayasofya'dan çıkıp civarda dolaşırken papazların tahrikiyle Bizanslılar, misafirlerini öldürmek kararı verdiler. Askeri aldatmak maksadıyla ziyafetler tertip ettiler, "Şehri görünüz" diye Edirnekapısı'na doğru götürürlerken onlara saldırdılar. Bizanslıların saldırısını Arap askeri cesaretle karşıladı. Onlar da kılıçlarıyla Bizanslıların üzerine atıldılar. Göz açıp kapayınca kadar Bizanslıların birçoğu yere se-

rildi. Ne çare ki Arap askeri pek azdı, bununla beraber çarpışma üç saatten fazla sürdü. Damlardan, bacalardan, pencerelerden Bizanslı kadınlar ve çocuklar Müslümanlara ateş yağdırıyorlardı. Araplar vuruşa vuruşa Eğrikapı'ya geldiler. Kapıcıları ve bekçileri öldürdüler. Eba Eyyup Eğrikapı'dan çıkarken atılan bir taşla yaralandı. Ötedenberi biraz da rahatsız olduğundan bu vesile ile hastalığı şiddetlendi. Nihayet şehit düştü.

Araplar, Eba Eyyup'u Eğrikapının yakınında bir meşelikte hazırladıkları kabre bıraktılar. Kabrin üzerine ölüm tarihini gösteren bir taş koydular. Ondan sonra İstanbul'dan ayrıldılar.

Eyüp Sultan'ın kabrinin bulunuşu ile ilgili öykülere gelince;

Fatih, 1453 tarihinde büyük ordusuyla İstanbul önüne geldiği zaman bütün bu rivayetleri biliyor, Eba Eyyub'un kabrini bulmak istiyordu. İstanbul fetholunduktan sonra bir gün Ak-Şemsettin , hakana:

- "Müjde olsun beğim, Eba Eyyup burada gömülüdür," diyerek bir ormanlığa girdi, bir seccade üzerinde iki rekât namaz kıldı, namazdan sonra tekrar secde edip uykuya dalmış göründü. Bu sırada birçok kimseler "Efendi Eyyup'un kabrini bulamadığı için utanmasından uykuya vardı" dediler. Bir saat sonra Ak-Şemsettin secdeden başını kaldırdı, gözleri kan çanağını andırır bir halde, Fatih'e:

- Beğim, hikmeti hüda seccademizi Eba Eyyup'un kabri üzerine döşemişler, hemen burayı kazınlar," dedi.

Üç kişi Fatih'le beraber Ak-Şemsettin'in seccadesinin altını kazmağa başladılar. Kazılan yer iki, üç kulaç kadar derinleşince üstünde Kûfi yazı ile "Haza kabri Halit ibni Zeyd" ibaresi yazılı bir mermer görüldü. Taş kaldırılarak Eba Eyyup'un safranla boyanmış, cesedin hiç bozulmadan yattığı anlaşıldı. Cesedin sağ elinde bir tunç mühür vardı. Taş tekrar yerine konuldu. Bunu gören Fatih'in askerleri, Eba Eyyup'un kabrini saygıyla örttüler.

Eyüp Sultan'ın kabrinin yerinin bulunması ile ilgili bir başka öykü ise;

Kabrin bulunmasını isteyen Fatih, İstanbul fethedildikten sonra bir gece Ak-Şemsettin'in Okmeydanı sırtında kurulmuş olan çadırına gitti. Arzusunu şeyhe anlattı. Ak-

Şemsettin hakanla beraber çadırın dışına çıkarak Haliç kıyısında ve İstanbul surlarına yakın bir yerde gecenin kesif karanlığı içinde parlıyan bir noktayı gösterdi ve aranılan merkadin bu noktada olduğunu söyledi.

Ertesi gün Fatih, Ak-Şemsettin'le beraber gece uzaktan gördükleri yere gittiler. Ak-Şemsettin eline iki çınar dalı aldı, bu dalları aralıkla toprağa dikti:

- "İşte Zeyd oğlu Halit'in kabri burasıdır." dedi.

Şeyhin merkadin bulunduğu yeri kolayca tayin edivermesinden Fatih şüphelendi. Gece olunca silâhtarını çağırarak Ak-Şemsettin'in gündüz dikmiş olduğu çınar dallarının yirmi adım kible tarafına nakledilmesini emretti. Silâhtar padişahın emrini hemen yerine getirdi. Ertesi sabah, merkadi yeni baştan aramak üzere gelmesini Fatih Ak-Şemsettin'den rica etti. Hakan Ak-Şemsettin'le beraber tekrar kabrin bulunduğu yere gittiler. Şeyh, çınar dallarının yerinden kaldırıldığını söyleyerek bir gün önce işaret ettiği yerin Eba Eyyup'un kabri olduğunu, gösterilen yer bir iki arşın kadar kazılınca bir beyaz mermer çıkacağını anlattı. Orası kazıldı, Ak-Şemsettin'in dediği gibi beyaz mermer meydana çıktı, mermerin üzerinde "Haza kabri Halit İbni Zeyd" ibaresi yazılıydı.

Kabir bu suretle belli olunca silâhtar, padişahın emriyle kendisi tarafından yerleri değiştirilen çınar dallarının ne yapılacağını Ak-Şemsettin, dalların sonradan dikildiği yerin Eba Eyyup'un yıkandığı mevki olduğunu ifade etti ki, şimdi Eyyup türbesinin hacet penceresi karşısında etrafı demir parmaklıkla çevrilmiş olan yer bu mevkidir.

Eyüp Sultan'ın kabrinin bulunmasından sonra burada şehrin ilk külliyesi oluşturuldu ve Osmanlı Padişahları asırlar boyunca Eyüp Sultan Türbesi'nde kılıç kuşanarak Eyüp Sultan'a verdikleri önemi göstermişlerdir.

İstanbul'da ölen devlet adamlarından, saray mensuplarından, hatta zengin şehirlilerden çoğu cenazelerinin Eyüp Sultan Türbesi civarına gömülmesini istemişlerdir. Çünkü Eyüp Sultan Camii minarelerinde okunan ezan sesinin işitildiği yerlerde gömülü olan Müslümanların kabir azabından kurtulacakları inancı halk arasında yerleşmiş bir inanıştır.

İstanbul'da yaşayan veya İstanbul'a bir

müddet için gelen herkes mutlaka Eyüp Sultan Türbesini ziyaret etmiştir. Türbeler kapatıldıktan sonra bile hacet penceresi önünde dua etmek suretiyle Eyüp Sultan'ı dışarıdan ziyaret edenlerin sayısı pek çoktur. Ziyaret etmek için belirli gün ve saati bulunmayan Eyüp Sultan'ı isteyen istediği zaman ziyaret edebilir. Ancak, Cuma günleri, kadir ve arife gün ve geceleri ziyaretçiler artar.

Cuma salası verilirken caminin iç avlusu-ndaki büyük çınarları çevreleyen demir parmaklığın dört köşesindeki muslukları, işleri ters gidenler ve kısmeti bağlı kızlar açar ve suyu akar bırakarak geçer, arkadan gelen kimse musluğu önce kapar sonra yeniden tekrar açarak suyu akar bir halde bırakır.

Eyüp Sultanın çocukları çok sevdiğine inanılır. Onun için anne ve babalar senede birkaç defa çocuklarıyla beraber Eyüp Sultan'ı ziyaret ederler. Sünnet ettirilecek, okula başlatılacak çocuklar hattâ yeni işe girecek delikanlılar Eyüp sultan türbesini ziyaret ederler.

İstanbul Camileri isimli eserinde Tahsin Öz, "Eyüp Türbesi asırlar boyu bütün İslâm âleminin ziyaretgâhıdır. Hâlâ da bu bağlılık devam etmektedir. Eyüp Türbesi, Fatih Vakfiyesi gereğince, Cuma geceleri açık bulunur ve Kur'an okunurdu. Diğer hayır sahipleri de Pazartesi ve Kadir geceleri açık bulundurarak Kur'an okutulması hakkında tesisler yaptırmıştır ki, 10 türbedar ve 72 Kur'an okuyucusu olmak üzere 117'ye baliğ vazife sahibi bulunmakta idi. İşte bu yüzdendir ki muhit bir çok kabirler ve türbelerle çevrilmiş ve bu husus bütün Eyüb'a sirayet etmiştir. Eyüp beldesi uhrevi bir şehir halini almıştır. Bu suretle nice mimari eserler vücut bulmuş, nefis san'at eserleri, lâhitler, mezar taşları, hazireler yaratılmıştır. Muazzam bir tarih camiasıdır." demektedir.

Eyüp Sultanın şehit oluşu ve Eyüp Sultan Camiine ait öykülerle ilgili olarak ta Eyyüb Sultan ve Kutsal Emanetler ilimlerinde Recep Akakuş'a kulak verelim:

"Halid bin Zeyd, Müslümanları cihada teşvik etmekle kalmamış, sekseni aşkın bir çağda İstanbul muhasarasına katılmış ve bu yolda kendi hayatını feda etmiştir.

İslâmın dinamizmini muhafaza edebilmek için çöller, vadiler, dağlar, uçsuz bucaksız ovalar aşarak İstanbul surlarının önüne gelen Halid bin Zeyd, muhasara esnasında

hastalanmış, isal veya astım hastalığına yakalanarak yatağa düşmüştür. Vasiyetinin olup olmadığını soran başkumandan Yezid'e cevaben: "Sizler için ehemmiyet arzeden hususların artık benim için hiçbir değeri yoktur; şu kadar var ki, Resul-ü Ekrem'den, İstanbul surlarının yakınına salih bir kimsenin defn olacağını işitmişim; umarım ki, o salih kimse ben olayım; bu sebeple öldükten sonra beni gaslediniz; nâşımı da İslâm ordusunun ilerleyebileceği en ileri noktaya götürüp defnediniz.

Gerçekten o emsalsiz mücahit, ideali ve imanı uğruna savaşmak üzere geldiği Bizans surlarının yakınında düşer olduğu hastalıktan kurtulamıyarak Hakka yürümüştür.

Vasiyeti aynen yerine getirilmiş, gasledildikten sonra nâşi, bugün kendi adı ile yâd edilen türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Bir rivayete göre yine vasiyeti icabı, mezarının üzerinde süvari atları dolaştırılmak suretiyle kabri, gizlenmiştir.

Bazı tarihi kaynaklara akseden bilgilere göre, Hazreti Halid bin Zeyd'in, defin merasimini Eğrikapı civarındaki Tekfur Sarayından Bizans İmparatoru Konstantin, gönderdiği bir elçi vasıta ile durum hakkında bilgi istemiş, gördüğü fevkalâdeliğin sebebini sormuştu. Edindiği istihbarattan sonra, sırf Müslümanların kumandanı Yezid'i tahrik etmek üzere şu haberi gönderir: "- Ben İslâm Halifesi Muaviye'nin akıllı bir adam olduğunu zannedirdim. Bu kadar akıllı bir adamın bu derece ahmak bir oğlu olacağını hiç düşünmemiştim. Hiç insan, ulularından biri vefât eder de nâşını düşman toprağına gömer mi? Onlar çekilir çekilmez ben toprağıma defnettikleri büyüklerinin cesedini çıkartır, vahşi hayvanlara yediririm."

Bizans İmparatorunun bu tahrik ve tehdit edici bu haberi üzerine Yezid, cevaben şu haberi göndermiştir: "Şüphesiz, defnettığımız zat, Müslüman ulularındandır. Vasiyeti mucibince buraya defnedilmiştir. Yoksa o'nu yâd ellerde bırakmazdım..." ve hemen ilâve eder: " Bizler buradan çekildikten sonra İslâm ulularından Halid bin Zeyd'in kabri açılırsa nâşi, vahşi hayvanların önüne atılır ve bunun haberi bana ulaşırsa İslâm diyarındaki kileseleri yıkar, taş taş üstüne bırakmam. Hristiyanları da kılıçtan geçiririm."

Müslüman ordu komutanı Yezid tarafından gönderilen bu cevabi haber üzerine Bi-

zans İmparatoru tutumunu değiştirir, Müslüman ordu komutanı ile antlaşma cihetine gidilir. İmparator, tahrip ve imha etmek istediği Hazreti Halid'e ait kabri korumayı, muhafaza etmeyi taahhüt eder. Hatta üstüne dört sütun üzerine açık bir kubbe inşa ettirir. Geceleri de burada kandil yaktırır. Buhari şarihlerinden Ayni, eserinde, yaşadığı devirde Halid bin Zeyd'e ait kabrin Bizanslılarca muhafaza edilmekte olduğunu haber vermektedir.

Diğer taraftan yine tarihi kaynakların verdiği malûmata nazaran, Hazreti Halid bin Zeyd'e ait mezar ve türbe yüzyıllarca Bizanslılar tarafından korunmuş, ziyaret mahalli olarak kullanılmış, hâlen türbede bulunan ve kısmet kuyusu olarak anılan kuyunun suyu, akıl ve astım hastalıklarına şifa niyeti ile dağıtılmıştır.

Lâtinlerin İstanbul'u istilâ edip tahrip edişlerine kadar Halid bin Zeyd'in türbe ve mezarı Bizanslılarca korunmuş, ziyaret edilmiş, kıtlık ve darlık zamanlarında kutsal bir mahal olmuştur. Ancak Lâtinler, İstanbul'u istila edince, Hıristiyanlara ait bir çok kilise ve benzeri kutsal yerleri yıktıkları gibi Hazreti Halid bin Zeyd'in mezarını ve türbesini de tahrip etmişler, ortadan kaldırmışlar.

Hazreti Halid Türbesinin içinde ve sandukanın ayak ucuna rastlayan duvarın kenarında yer alan kuyunun öyküsünü de mermerden yapılmış bilezik taşından öğreniyoruz:

*Bu kuyu kim ol nezir suyu âlem içre zezemân
Alemdârî Râsulûn ayağına yüz sürer Zühreyan
Çün defn ittiler ahabın guzâtı bunda bu şâhı
Bu cahî, ayağı ucuna kazub eylediler inşâi
Şu dem kim türbenin içini dışını kıldı Ahmed
Han
Yapıp mermerleri ile eyledi ihyâ ol şükür güftâr
Nola, ol padişaha Hafıza cümle umûrunda
İlâhî! Emr eyle... yâver ola... bu server-i Ensar
Vekaat tecdid ve ta'mir fi sene sitte-aşere ve elf.
(1016)*

Kuyunun kitabesi incelendiğinde, kuyunun suyunun zezem suyu olarak nitelendiği ve zühre yıldızının pınar suyuna aksederek Halid bin Zeyd'in ayağına temas ettiği ileri sürülmekte ve nihayet ilk olarak Halid bin Zeyd Hazretlerini buraya defneden gazi Müslümanların bu kuyuyu kazdıklarının ifa-

de edildiği görülür.

Kısmet kuyusunu ilk defa Hazreti Halid'i buraya defneden arkadaşları pınar halinde kazmışlar, daha sonra ise Bizanslılarca ihya edilmiş ve korunmuştur.

Kuyu ile ilgili bir başka öykü ise şöyledir:

Hafakan hastalığına yakalanan Bizans İmparatorlarından birinin kızına rüyasında, adı geçen pınar suyu ile yıkandığı takdirde müptelâ olduğu hastalıktan kurtulabileceği söylenmiştir. Bunun üzerine imparatorun kızı Eyüp sultan civarına gelmiş ve pınar yakınına kurduğunu çadırda, pınardan aldığı su ile yıkanmış, sonunda duçar olduğu hastalıktan kurtulmuştur.

Yine bir kısım kaynaklara göre bu pınar Bizanslılarca ihya edilerek ayazma haline getirilmiş, yüzlerce sene suyu hastalara şifa niyetine dağıtılmıştır.

Fatih Sultan Mehmed zamanının menâkıbname yazarlarından Enisi kuyunun aslı olan pınara işaret etmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in inşa ettirdiği Hazreti Halid Türbesini doğu ve kuzey tarafından kuşatan bir dehliz mevcuttur. İşte bu dehlizin öyküsü:

Zemini mermer olan dehlizin yüksekliği takriben 1.25 metre civarındadır. Genişliği ise, 2 ila 5 metre arasında değişmektedir.

Büyük bir ihtimalle zamanla yükselen zemin suyunun tahliyesi için yapılan bu dehlizin kimin tarafından yaptırıldığına dair yazılı kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamakla beraber Recep Akakuş: II.Mahmud devrinde Hz. Halid Baştürbedârî olarak vazife gören, 1875 yılında vefat eden Hattat Raşid Efendi'nin oğlu Ahmet Arslanlara dayanarak verdiği bilgilere göre;

"Şamlı hattat Raşid Efendi'nin oğlu Ahmed Efendi de pederinden sonra uzun süre Eyüp Sultan türbedârlığı yapmış ve Eyüp Sultan Baş İmamı ve Hatibi Ahmed Arslanlar da bu zat ile bizzat görüşmüştür. Hattat Raşid Efendi'nin verdiği malımata göre dehlizin inşasında Sultan II. Mahmud bizzat bulunmuş ve yapılan inşaata nezaret etmiştir.

Dehlizin inşa edilişi ile ilgili olarak anlatılan öykü şudur:

Sultan II. Mahmud bir gece rüyasında

Halid bin Zeyd Hazretlerini görür ve müşâ-rünileyh hazretleri, Sultan II. Mahmud'a hitaben:

"Mahmud kalk! Ben su içinde kaldım; bunun bir çaresine bak!" der.

Sultan II. Mahmud korku içinde uykusundan uyanır. Hemen lalasını çağırır; Eyüp Hz. Halid türbesine gitmesini ve türbede herhangi bir fevkaladeliğin bulunup bulunmadığını tesbitini ister. Lalası sabah karanlığında hemen Eyüp Sultan'a gelir; türbedarı uykusundan uyandırır ve türbeyi açtırarak içeriye girer; türbe içinde yaptığı inceleme sonunda Halid bin Zeyd Hazretlerinin sandukasının ayak ucunda hahların ısladığı ve hatta rutubetin kisvei şerifeye kadar sirayet ettiğini görür; döner neticeyi Sultan II. Mahmud'a arz eder. İşte bunun üzerine Sultan II. Mahmud bu dehlizin inşasını ferman buyurur.

Dehlizin içine girildiğinde tam orta yerden bir ucu Bostan İskelesinde denize ulaşan bir kanalın ağzı görülmektedir." demektedir. Bu dehlizin; zemin suyunun artması ve kısım kuyusunun bilezik taşından taşması sonucunda meydana çıkan fazla suların tahliye edilmesi amacıyla yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır.

Celâl Esad Arseven, Eski İstanbul (bidât ve Mebânisi) isimli eserinde; Bizans döneminde bugünkü Eyüp'ün yerinde, "Blakhar-nae sarayı cihetinde ve Haliç sahilinde Cosmidion isminde bir köy vardı. Şimdiki Eyüp'ün olduğu yeri işgâl eden bu köyde büyük bir kilise ile çeşmeler ve şatolar var idi. Bu şehirle saray arasında ahşâbdan bir sirk (Canbâzhâne) var idi. Ahşâbdan olduğu cihetle Xylecerkos tesmiye olunan bu canbâzhâne Saint Cosme ve Damien Manastırı yanında imiş. Bu köye Cosmidion ta'biride ihtimalki bu manastırın isminden olsa gerektir.

Osmânlılar şehri zabt ettikten sonra Akşemseddin Hazretlerinin keşf-i rûhâniyyesiyle Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinin alemdârı olub Arabların İstanbul'u ilk istilâsı esnâsında yani 672 sene-i milâdiyyesinde vefat eden Ebu Eyyüb El-Ensâri Hazretlerinin merkâd-i şeriflerini bulmuşlardır. Ve o vakitten beri burası İslâmlarca bir şerefi kudsiyyete mazhar add edilmiştir" demektedir.

Evlia Çelebi ünlü Seyahatnamesi'nde İs-

tanbul'un fethi ile ilgili çeşitli efsaneler anlatır. Bunlardan biri Yâvedut Sultan ile ilgilidir.

"Fatih, ordusuyla İstanbul'u sarıp savaş başlamış, Bizanslılar da Türklere şiddetle karşı koymaktan geri durmamıştı. Günler geçiyor, fetih askerleri durmadan çarpışıyor, fakat düşmanda bütün kuvvetiyle dayanıyor, surlar bir türlü zayıflamıyordu. Bunun sebebi, kalede bulunan 'Yâvedut Sultan' adındaki meczubun 'fethin olmasın' diye Allah'tan ricada bulunması ve duasının kabul edilmesiydi. Bu hal, Fatih'in dikkatini çekti, kendi kendine bir hayli düşündü, nihayet savaşın onuncu günü ordusundaki şeyhleri huzuruna çağırarak, onlara:

"Kale gittikçe kuvvetleniyor, fetih ihtimali zayıflıyor, bunun neticesi ne olacak?" dedi.

Fatih'in sorusuna Ak-Şemsettin cevap verdi:

"Hiç elem çekmeyin, bu kalenin fatihi siz olacaksınız, kalenin içinde şeyh Maksut halifelerinden Yâvedut ölmeyince İstanbul fethedilemez, o da elli günde ölecektir".

Ak-Şemsettin, bu sözleriyle hem Fatih'i gayrete getiriyor, hem de fethin gününü ve saatini bildirmiş oluyordu. Nihayet Türk ordusu zaferi kazandı, şehrin kapıları açıldı. Fatih, askerinin önünde İstanbul'a girip doğru Ayasofya'ya geldi, peygamberin sancağını eliyle mihraba dikerek ezan okudu, iki rekât hacet namazı kıldıktan sonra dolaşırken Terler Direk denilen yerde bir aydınlık gözüne çarptı. O tarafa gidince nur içinde parlıyan beyaz bir vücudun kibleye dönmüş bir vaziyette yattığını, göğsünde de kırmızı su ile Yâvedut yazılı olduğunu gördü. Hemen Ak-Şemsettin ve diğer veliler:

"İşte" padişahım, İstanbul'un elli günde fethedilmesinin sebebi bu zattır. Çünkü Allah'ın hikmetiyle fethin ellinci günde olmasını rica ediyordu, duası kabul olundu, kendisi de fetih günü ruhunu teslim etti. Daha önce padişahımıza bu keyfiyeti bildirmiştik," dediler.

Bunun üzerine orada bulunanlar, Yâvedut Sultanın cesedini yıkamak istediler. O zaman Terler Direkten "Merhum yıkanmıştır, defnedin" diye bir ses geldi. Bu sesi işitenler hayrette kaldılar. Şeyhler, Yâvedut sultanın cesedini tabuta koyup Şehit kapısında gömmeği düşündülse de, götürenler kendi-

ni Eminönü iskelesinde buldular, oradan bir kayığa bindiler, kayık kürek çekmeden ve yelken açmadan yürüdü, Eyüp yakınında durduğu zaman tabut kayıktan çıktı; orada kazılmış bir mezarın başında durdu. Gaziler ve şeyhler tabutun arkasında yürüdüler, mezardan Yâvedut adını işittiler, Yâvedut Sultanın cesedini gömerek oradan ayrıldılar."

Mehmet Halit Bayrı, İstanbul Folkloru isimli kitabında Yavedut Sultan hakkında bilgi verirken; "Yavedût Sultan- Ayvansaray'da kendisine mahsus türbede gömülüdür. Asıl ismi, Abdülvedut olup Buharalıdır. Buhara erenleriyle birlikte İstanbul muhasarasında bulunmuş ve Fatih'in ordusu şehre girdikten sonra Ayasofya'da oturmuştur. Bir müddet geçince Ayvansaray'da bir mescit ve tekke yaptırmış ve öldüğü zaman bu tekkeye yakın bir yere gömülmüştür. Halkın inancına göre Abdülvedut Ayvansaray'daki tekkesinde her gece ibadet ve 'Ya Vedûda' diye zikredmiş. Kendisine Yavedût Sultan denilmesinin sebebi bu imiş. Yavedût Sultan'ın yaptırdığı mescit zaman geçtikçe harap bir hale geldiğinden Dördüncü Mehmed'in kızı Hatice bunu yeniden inşa ettirmiştir. Bu cihetle Yavedût Camiine diyenlerde vardır. Yavedût türbesi İstanbul halkı için çok tanınmış bir ziyaret yeridir. Bu türbeyi ziyaret için yalnız civardan değil, İstanbul'un uzak semtlerinden de gelenler çoktur." demektedir.

Baha TANMAN, Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi ile Yakın Çevresine Yansıması isimli tebliğinde; Osmanlı Saltanat gelenekleri içinde, padişahların tahta oturduktan sonra Eyüp Sultan Türbesi'nde Kılıç Kuşanması ve bu vesileyle düzenlenen kılıç alayı önemli bir yer tutar. Osmanlı kaynaklarında "taklid-i seyf" olarak anılan kılıç kuşanma uygulamasının, İstanbul'un fethini müteakip Fatih Sultan Mehmed tarafından Eyüp Sultan Türbesi'nin ve Külliyesi'nin inşa ettirilmesiyle (1453-1459) başlatıldığı, Fatih'e Şeyh Akşemseddin tarafından bu türbede kılıç kuşatıldığı yaygın bir kanaattir....

... Fatih'ten itibaren Osmanlı padişahlarının çeşitli vesilelerle Eyüp Sultan'ı ziyaret ettikleri bilinmektedir. Özellikle sefere çıkmadan önce Eyüp Sultan'ın "rûh-ı pür-fütûhlarından istimdat eylemek" önemli bir vesile oluşturmaktaydı..."demektedir.

M. Mesut Koman, Eyüp Sultan Loti Kahvesi ve çevresi isimli eserinde Miss Par-

doe'nin Haliç hakkındaki şu sözlerini aktarır; "(...) Eyüp Sultan; surların dışında ve limanın bittiği yerde kurulmuş olan bu kasabaya, Türklerin gözündeki bir ruhaniyet simiştir. Azametli caminin, pitoresk mezarlığının, tarihi ve kıymeti vardır. Fakat Boğaz kadar bütün Haliç'i ayak altında tutan Eyüp'ün mevkii eşsizdir. Türü ağaçlarla bezenmiş, arkasındaki yassı tepeler bu kasabaya, önündeki lâtif manzara ile denk bir fon teşkil eder. Levend akça ağaçlar, gür yapraklı çınarlar, tığ gibi serpilmiş serviler, yanyana büyümüşler, mezarlıkların, kasvetli yeşilliklerinden süzülen gölgeleri silmişlerdir.

Kasaba, hakikaten güzel binalarla bezenmiştir. Haliç kıyısında gösterişli, zarif yahılar vardır. Has beyaz mermerden yapılmış olan Caminin yine mermer döşemeli avlusunda, asır görmüş ulu ağaçlar vardır.

Caminin karşısındaki müzeyyen ve zengin türbede, Hz. Muhammed'in silah arkadaşı ve sancaktarı yatmaktadır. Adını kasabaya vermiş olan bu büyük adam, miladın 668. Yılında bir Arap ordusu ile İstanbul muhasarasına gelmiş, şehit olmuş. Sekiz asır sonra, Müslüman Türkler İstanbul'u zaptettikleri sırada, Fatih Sultan Mehmed, onun hâtırasını tâziz için bu caminin temellerini attırması ve keşfedilen mezarın üzerine de türbeyi yaptırmıştır.

Fatih'ten sonra, asırlar boyunca tahta oturan her yeni padişah, saltanat âlâmetlerinden olan kılıcını, tantanalı bir merasimle Eyüp Camiinde kuşanmıştır.

Eyüp sahilinin en büyük yapısı, talihsiz III. Sultan Selim'in yaptırdığı Sahil Sarayı'dır. İstanbul'da bulunduğum sıralarda bu muhteşem sarayda zamanın Padişahı II. Sultan

Mahmud'un ablası Esmâ Sultan oturmakta idi.

Eyüp'ün tepelerinden İstanbul'un panoramasına doyum olmaz, güneş altında parılayan cami kubbelerinin altın alemleri ve gökyüzüne boy atmış beyaz minareleri ile muazzam şehir, Sarayburnu'na doğru, dalga dalga uzanır. Uzakta Asya toprağında, Bulgurlu tepeleri, şimali şarkiyeye doğru Boğaziçi sırtları görülür.

Beri tarafta Haliç'in gerisinde, Kağıthâne Deresi, gümüş bir şerit halinde sessizce limana dökülür."

Nejat BİRİNCİ, Ruşen Eşref Ünaydın'ın Yazılarında İstanbul isimli makalesinde; Ruşen Eşref Ünaydın'ın bir yazısında, "Ve akşamleyin bir kayığa binerdim. Gurubün renklerini tekrar eden sular üstünde ağır ağır İstanbul'u bir baştan bir başa seyrederdim. Bir ucunda Peygamber emanetleri ve eski cihangirler penahı Topkapı, bir ucunda yarım hac kutsiyetinde Eyüb Türbesi!.. İstanbul, bu din ve milliyet umdesinden çerçeve ortasında sulardan göklere doğru incelerek, rûhânileşerek yükselen bir mukaddes tasvirdi. Onu, halifesinden rençberine her Türk, her Müslüman özene özene asırlarca süsledi. Ve bu mimari, kanlar ve alevler içinde yana boğula nesiller nesillere emanet bıraktı...."

Ruşen Eşref bir Ramazan gecesini İstanbul'un görünüşünü şöyle çizer; "Eyüb'den Sultanahmed'e kadar yüzlerce minare ve birçok mahya... Bütün sefalet manzaralarını, içindeki bütün acıları, yabancı varlıkları ören; yalnız Türk ve İslam yanını, zaferini karanlıklarda ışıtan bir dağ hey'etinde göklere doğru ilân eden İstanbul! Türklerin, bir ufuktan öbür ufka kadar kendileri için nurlarda çizdiği lâmeyût İstanbul..."

Eyüp Ruşen Eşref'in sık sık ziyaret ettiği bir semttir. Yazar, bu ziyaretlerinden birisini de, işgal altında geçirilen ilk Ramazan içinde gerçekleştirir ve bu ziyareti anlattığı yazısında "Camilerde ahreti, sokaklarında ecdadımızı hatırlatan eski Ramazanın kutsiyetini dün gece Eyüp Sultan'da buldum" der, demektedir.

Bahariye Mevlevihanesi; Beşiktaş Mevlevihanesi Boğaziçinde Çırağan Sarayı yapılrken yıktırıldıktan sonra bir kaç defa yer değiştirir ve son olarak Eyüp'te Haliç kıyısına nakledilir. Bahariye Mevlevihanesi 18 Rebiülevvel 1294 (M.1877) günü okunan bir mevlid ve

ardından yapılan mevlevi ayini ile açılmıştır. Sultan II. Abdülhamid Mevlevihaneye yirmi sekiz odalı bir harem dairesi eklenmiştir. Deniz kenarında bulunan Mevlevihane zaman içinde rutubetten oldukça zarar görmüş, o sırada tekkenin başında bulunan bestekâr ve neyzen Hüseyin Fahreddin Dede Mevleviha-

neyi onaracak maddi güçten yoksun olması nedeniyle ahşap yapılar harap olmaya başlamıştı.

Bu sırada Sultan Reşad'ın tahta geçmesi dergâh için hayırlı olmuş, padişah tekkeyi kendi kesesinden tamir ettirmiştir. (H.1328-M.1910)

Bahariye Mevlevihanesi, tekkelerin kapatılması üzerine bakımsız kalmış, semahanesi 1935'te Evkaf'ca yıktırılmış, 1938-1939'da da harem dairesi yanmıştır. Mescit uzun yıllar depo olarak kullanılmış, türbesi çökmüş ve son olarak mevlevihane varisler tarafından bir fabrikaya satılmıştır.

Bir zamanlar ünlü Bestekâr Zekai De-de'nin en güzel eserlerini bestelediği Bahariye Mevlevihanesinden geriye mescit ve bir kaç mezardan başka bir şey kalmamıştır.

Cezeri Kasım Paşa Camii: Bazı kaynaklara göre Mimar Ali'nin eseri olduğu belirtilen cami, Cezeri Kasım paşa tarafından yaptırıl-

mıştır. Mukaddime sahibi İbn-i Cezeri, onu oğlu gibi yetiştirdiği ve kendisine tabi olanlardan olduğu için Cezeri Kasım Paşa diye şöhret bulmuştur. Cezeri Kasım Paşa Sâfi mahlasıyla şiirlerde yazmıştır.

1515 tarihinde yaptırılmış olan Cezeri Kasım Paşa Camiinde mihrabın sağ tarafındaki Ka'be tasvirli çini panonun altında 1138 (M.1726) tarihi ve İznikli Mehmet oğlu Osman ismi yazılıdır. Bu çiniler, Nevşehirli Damat İbrahim paşa'nın sadrazamlığı sırasında İznik'te veya Tekfur Sarayı'nda Türk Çiniciliğinin yeniden canlandırılmasına çalışıldığı sıralarda yapılmış olmalıdır. İmzalı ve tarihli çini olarak ayrıca değerli bir vesikadır.

Cafer Paşa Tekkesi banisi Cafer Paşa ile ilgili bir öykü: Tekkenin banisi Cafer Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın son savaşına (Zigetvar) silahtar olarak katılmıştı. Sefer sırasında, yazısı padişahın yazısına çok benzediğinden, Kanuni Sultan Süleyman'ın hastalığında ve vefatından sonra ordunun dağılması, moralinin bozulmaması için gizli olarak, sadrazamın emri ile gereken yazıları ya-

zarmış. Vezir-i Azamı hoşnut ettiğinden önce kapıcıbaşı, sonra Yeniçeri Ağası ve onun damadı olmuştur. III. Selim zamanında İstanbul'daki büyük yangında, yeniçeri tayfasının çaba göstermemeleri sebebiyle görevinden alınmış, sonra yine kayınpederi Şehit Mehmet Paşa'nın çabalarıyla Rumeli Mirimiranı, arkasından vezir olmuştur.

Ebussuud Efendi Mektebi: Mektebin banisi Osmanlı İmparatorluğu'nun 14. şeyhülislamı Ebussuud Efendidir. Ebussuud Efendi, H. 896 (1490) tarihinde Çorum'un İskilip ilçesinde doğmuştur. Babası zamanın ünlü bilginlerinden Şeyh Yavsi sanıyla anılan İskilipli Şeyh Muhyiddin Mehmed Mustafa Efendi'dir. Annesi Sultan Hatun ise, ünlü bilgin Ali Kuşçu'nun kızıdır. Ekim 1545'de başladığı Şeyhülislamlık görevini Kanuni dönemin-

de 21 yıl ve II. Selim döneminde de 7 yıl 11 ay olmak üzere toplam, 28 yıl 11 ay aralıksız sürdürmüş ve 23 Ağustos 1574 tarihinde İstanbul'da 84 yaşında ölmüştür.

Ebussuud Efendi zamanının en önemli hukukçusu ve din bilginidir. Kanuni Sultan Süleyman üzerinde büyük etkisi vardı. Padişah, elinin uğurlu olduğu düşüncesiyle, Süleymaniye Camii'nin temelini ilk harcı, ona attırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman kendisine, "Hâlde yoldaşım, sinde kardaşım, âhret karındaşım, tar'ik_i hakta yoldaşım" gibi başlıklarla yazar ve hitab ederdi.

Tımar, zeâmet, arazi ve toprak hukukuna dair şer'i hükümler Ebussuud Efendi'nin fetvalarıyla yerleşmiş ve gelişmiştir. Osmanlı ülkesindeki Hıristiyanların zorla Müslümanlaştırılmasına ilişkin teklife itiraz etmiş ve fetva vermemiştir.

İrşâdü'l-Aklü's Sâlim isimli Kur'an'ın Arapça tefsiri, İslam dünyasında haklı bir ün bırakmıştır. Arapça ve Farsça'yı edebiyatlarına da vakıf olacak kadar iyi biliyordu. Kanuni hakkındaki ünlü Arapça Mersiyesi şiirleri içerisinde en tanınmışıdır.

Alman şairi Göte, Ebussuud Efendi adına bir şiir yazarak ithaf etmiştir. 1574 tarihinde öldüğü zaman Mekke ve Medine'de kendisi için gıyabında cenaze namazı kılınmıştır. Mektebinin yanındaki hazirede Ebussuud Efendi'nin ahfadından da bir çok kimse bulunmaktadır.

Emin Baba Tekkesi: Valide Sultan Tekkesi veya Kuyubaşı Tekkesi adlarıyla da tanınır. İşte tekke ile ilgili öykümüz;

Sultan Abdülaziz, tahta çıkışının birinci senesinde 1284 senesi seferinin 18. Cuma günü (21 Haziran 1867) Avrupa gezisine çıktıktan sonra, Valide Sultan , oğlunun gezisinin uzamasından endişeye düşmüş ve o sırada gördüğü rüyalarından oğlunun geri dönmeyeceğine hükmederek merak etmeye başlamıştır. Bu derdini Tiryal Hanıma açmış, o da Edirnekapı dışında ve mezarlık içinde münzevi bir hayat süren Laz Emin Baba'ya son derece itimat ve itikadı bulunduğundan ona başvurulmasını tavsiye eder.

Evi küçük bir kulübeden, döşemesi de iki kırık hasır iskemleden, eşyası da bir cezve ile bir fincandan ibadet olan Emin Baba ziyaret edilir ve padişahın ne zaman İstanbul'a döneceği sorulur, o da;

Önümüzdeki çarşamba değil, öbür Çarşamba der.

Sultan Aziz de Emin Baba'nın söylediği günde ve gezisinin 41. günü yani 1284 tarihinde (M. 7 Ağustos 1867) İstanbul'a avdet eder. Valide Sultan'ın Emin Baba'ya itimadı artar ve Hassa Hazinesi Nazırı Ferid Paşa'ya Emin Baba'nın ev, eşya ve para gibi ne isterse yapılmasını emreder.

Emin Baba ise, her şeyden önce kendi mürşidi olup; olan Salih Baba'ya bir mezar taşı konulmasını ve bir de o civarda Kuyulu-kahve denilen yerde gayet küçük bir ev yapılmasını ister, bu arzuları derhal yerine getirilir.

Hatuniye Dergâhı: Milli mücadeleye katılan tekkelerden olan Hatuniye dergâhı, kurtuluş savaşı yıllarında Anadolu'ya silah seviyatında önemli bir rol oynamıştır. Ne yazık ki, Kurtuluş Savaşında büyük hizmet ve fedakârlıklara sahne olan bu dergâh bakımsızlık yüzünden bir çok örneği gibi harap olmuş ve tekke arazisi varisler tarafından parça parça satılmıştır.

Hatuniye Tekkesinin son şeyhi Şeyh Sadeddin Ceylan Efendidir, oğlu Nazmi Ceylan'ın verdiği bilgiye göre; Sultan III. Selim devrinde Hatuniye tekkesinin şeyhliğini yapmış olan Selim Efendi, musikiye gayet aşina olduğu için Sultan da oraya gelir ve musiki alemleri yapılmış. Orada gayet berrak ve iyi kaliteli bir su vardır. Şeyh Efendi bu suyun başında semaveri kurar Sultan Selim-i Salis de hazır bulunduğu halde tasavvuf musikisi parçaları icra edilirmiş.

İdris-i Bitlisi Sıyan Mektebi: Piyerloti Kahvesininde bulunduğu yapı adasında, Çolak Şeyh Hasan Tekkesinin sırasındaki taş bina sıbyan mektebidir. Bayındır Devlet Rica-

linden olan ancak, Şah İsmail Safavi'nin istilası üzerine Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan II. Sultan Bayezid ile Yavuz Sultan Selim devirlerinde, Devlet büyüklerinden olan ve önemli bir Osmanlı Tarihi yazarı İdris-i Bitlisi tarafından yaptırılmış olan bu sıbyan mektebinin arkasındaki bahçede bir namazgâhla hazire yer almaktadır. Bu sahada eskiden güzel çınar ve selvi ağaçları ile çiçekler, çimenler arasında bir namazgâh, tekke, büyük havuz, kuyu, çeşme vardı. İlerisindeki sırtların üzerinde İdris-i Bitlisi bir de köşk yaptırmıştı. Burası, İdris Köşkü Mesiresi adıyla ünlüydü.

Şah İsmail'den kaçan İdris-i Bitlisi, hakkında bir çok dedikodular yapılan Melami-i Bayramiye büyüklerinden Şeyh İdris Muhtefi ile karıştırılarak, Sultan I. Mustafa zamanında tekkenin vakıfları zaptedilmiştir. Sultan IV. Murat zamanında da tesisler yıktırılmıştır.

Yıllar sonra Sultan III. Osman'ın üçüncü eşi Zevki Kadın tarafından namazgâh ihya edilmişse de eski güzelliği iade edilememiştir. Sıbyan Mektebinin arkasındaki hazirede yer alan İskender Dede kabrinin ön tarafından yer alan kuyu meşhur niyet kuyusudur. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde " Kuyuya bakanların, gönüllerinden geçirdikleri isteklerini, kuyunun içinde gördüklerini" yazar.

Kara Süleyman Tekkesi; Dönemindeki muteber dergâhlardan olduğunu anladığımız Oluklubayır Tekkesi'ne bir gün Sultan III. Mustafa gelip Şeyh Ali Efendi ile görüşmek istemiş, ancak Şeyh Ali Efendi o sırada tekke de bulunmadığından onun babası Mağribi Abdürrahim Efendi ile görüşmüştür. Az önce de belirttiğimiz gibi devrin kâmil kişilerinden olduğu için onun saraya gelmesini istemiştir. Ancak Mağribi bunu kabul etmediyse de onu almaya gelen iki askerin arasında zorla saraya götürülürken vefat etmiştir.

Bu öykünün yaşandığı Oluklubayır Tekkesi veya Kara Süleyman Tekkesi'nden günümüze ne yazık ki, sadece haziresi ve ihata duvarında bir çeşme kalmıştır.

Molla Çelebi Tekkesi: 16. yüzyılın kadın şairlerinden olan Ayşe Hubbâ Hatun'un türbesinin yanındaki türbe ve haziresi ulaşılmış olan tekkeye ait ahşap yapı ise oldukça harap durumdadır. Hubbâ Mollası, Molla Çelebi isimleri ile de tanınan Mehmet Vusuli; Divan şairi, bilgin, Anadolu Kazaskeri, İstanbul

Kadı ve II. Selim'in öğretmenidir. Şemsi Çelebi ile Ayşe Hubbâ Hatun'un damadıdır. H.998 Recebinde vefat eden Mehmet Vusuli Efendi, Fındıklı'daki Sinan eseri Camiinin haziresine gömülmek yerine Hazreti Halid'in yattığı kutsal toprakları tercih etmiş, büyük bir ihtimalle banisi olduğu ve adıyla anılan tekkenin haziresindeki türbeye defnolunmuştur.

Molla Lütfi Türbesi: Feshane içinde kaldığı için uzun yıllar varlığı unutulmuş olan Molla Lütfi Efendi'nin mezarının da bulunduğu hazire, Feshanenin ilave binalarının yıkılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Yaptığımız araştırma neticesinde bu hazirede yer alan mezarlardan birinin Sultan Beyazid dönemi ulemasından olan Molla Lütfi'ye ait ol-

duğu tespit edilmiştir. Arapça ve Farsça'ya oldukça hakim olan Molla Lütfi aynı zamanda, Batı felsefesini orijinalinden okuyup tartışacak kadar iyi derece de Latince de bilmekteydi. Her dönem olduğu gibi o zamanda farklı olanı dışlayanlar, Molla Lütfi'yi çekemeyenler, Bursa'da Muradiye Medresesinde müderris iken onu dinsizlikle suçladılar ve Kazasker Hatib-Zâde Efendi'nin onayıyla katledildi ve Eyüp'te Balçık Tekkesi yakınına defnedildi.

Şeyh Murad Efendi Tekkesi: Eyüp, Nişanca'da Nişanca Mustafa Paşa caddesi ile Davutağa caddesi'nin kesiştikleri yerde bulunan yapı kompleksi, Şeyhülislâm Mınkarizade Yahya Efendi'nin damadı Kağırlı Mustafa Efendi (ölm. H.1090-M.1680) tarafından Buharalı Şeyh Murad Efendi adına medrese olarak yaptırılmış. Lâle devri yapısı olan külliye, şimdi yerinde olmayan kitabesine göre H.1127 (M.1715) tarihlidir.

Reisü'l-meşayih Hâfız Feyzullah Efendi

(ölm:H.1284-M.1867) zamanında diğer tekke ve zaviyelere Şeyh tayin eden "meşihat makamı" vazifesi görmüş, zamanının bir nevi "ihtisas üniversitesi" olmuştur.

Bu dergâh senenin 365 günü her meşrebden insana gece ve gündüz açık olup; geniş ve ufki bir tefekkür sistemine sahipti ve zamanının yeniliklerine de öncülük ederdi. Ta-assubun şeytan arabası diye tepki gösterdiği - Türkiye'ye ilk defa gelen- üç bisikletten birisi dergâha alınmıştır. Selâmlık ve harem binaları arasında löklanşe piliyle çalışan bir irtibat sistemi kurulmuştur. Bahçesi ise, bambaşka bir alemdir...

Avluyu cennet misali tezyin eden güllerin, karanfillerin, menekşelerin ve çeşit çeşit ağaçlara mahsus çiçeklerin hafif hafif esen rüzgârla etrafa yaydıkları güzel ve lâtif kokular, diğer taraftan selsebli-i cinan'ı andıran şadırvandan dökülen rahmet misali suların çıkardığı sesler artık mazide kalmış, bugün bahçede ne şadırvan kalmış ne de güller...

Şeyhülislam Çelebi Alâüddin El-Arabi Efendi Türbesi: Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. şeyhülislamıdır. Halep'te doğmuştur. Halep'te eğitimini tamamladıktan sonra, II. Murad devrinde Anadolu'ya geçmiştir.

İstanbul'a gelince, Molla Gürani'nin hizmetine girmiş ve kadı Mevlâna Hızır Bey'den dersler almıştır. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, Fatih'in son zamanlarında kadılık ve kazaskerlik görevlerini yapan Çelebi Alâüddin El-Arabi Efendi, II. Bayezid tarafından 901 (M.1495)'de şeyhülislamlığa getirilmiş, bir sene sonra da vefat etmiştir.

99 çocuğu bulunan Alâüddin El-Arabi Efendi çocuklarına Esmâi Hüsnâ adedince isim koymuştur. Eyüp'te İdris Köşkü tepesinde Piyerloti kahvesi yakınında bulunan oldukça harap durumdaki türbesi nedense halk arasında, Fatih'in İstanbul'u aldığı gün, üzerine binmiş olduğu beyaz atın mezarı ola-

rak meşhurdur.

Ümmi Sinan Tekkesi: Halvetiye tarikatının, Sinaniye Koluna bağlı bir dergâhtır. Sinanilik Şeyh İbrahim Sinan Ümmi tarafından kurulmuştur. Bursa'da doğan Sinan Ümmi, 1551 yılında İstanbul'da öldü. Düşüncelerini içeren şiirleri vardır. İstanbul'da üç tekkesi vardır. Bunlardan birisi de Dügmeçiler Caddesi'nden Ümmi Sinan sokağa çıkarken solda kalmakta olan dergâhtır. Bu dergâh Şeyh Nasuh Dergâhı olarak tanınmaktadır. Ümmi Sinan Türbesi'nin Eyüp'te yapılmasının efsanevi bir geçmişi vardır. Ümmi Sinan Topkapı'da Kanuni Sultan Süleyman'ın kendisi için inşa ettirdiği dergâhta şeyhlik görevini yürütürken 1551 yılında ölür. Cenazesi Topkapı Pazar Tekkesine götürülürken cenazesinin başı "manevi işaret" üzerine Eyüp'e götürülüp Şeyh Nasuh Dergâhına gömülür. Daha sonra burada türbe yaptırılır. Ümmi Sinan çok sevilen ve sayılan bir kişi olduğundan hemen her tarikattan din adamları, şeyhülislâmlar, paşalar ve askerler ona yakın olmak için tekkenin haziresine gömülür. Tekkenin Şeyhlerinden Yahya Galip KARGI Bey Ümmi Sinan soyundan Şeyh Ali Rıza Efendi'nin oğludur.

Atatürk'ün "Hakan" dediği Galip Bey, 1291 (1874) yılında bu tekkede dünyaya geldi ve Ocak 1940 tarihinde Ankara Milletvekili iken vefat etti.

Zal Mahmud Paşa Külliyesi: Bosnalı olan Zâl Mahmud Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış olan külliye engebeli arazide Sinan'ın güzel bir denemesidir. Mahmud Paşa, Enderun-ı Hümayunda iken Kanuni Sultan Süleyman'a yaptığı büyük bir hizmet karşılığında kendisine Zâl namı, rütbe ve atıyye (para) verilmiştir. Sonra Kapıcıbaşılıkla Enderun'dan çıkarılmış ve Halep Beylerbeyi ve H.972 (M.1564) de Anadolu Beylerbeyi olup H.975 (M.1567) de vezaret verilip paşa olmuştur. Zal Mahmud Paşa 1580 yılında eşiy-le aynı saatte vefat etmiştir.

Zal Mahmud Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a yaptığı büyük hizmet ise, 27 Şevval 960 (6 Kasım 1553) yılında Konya Ereğlisi'nde Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa kendi elleriyle boğmasıdır. Bu olaydan dolayı kendisine Zâl (Pehlivan) lakabı verilmiş ve Kanuni'nin torunu ve II.Selim'in kızı Şah Sultan'la evlendirilmiştir.

Rakım Ziyaoğlu, Yorumlu İstanbul Kü-

tüğü isimli eserinde; "1900'lü yıllarda suları tertemizdi. Rüzgâr estiğinde küçük dalgalar beyaz, gemi gittiğinde pervanelerin köpükleri beyazdı.

Eyüp İskelesinden kalkan şirket vapurları Kâğıthane İskelesine yanaşırlardı. Yaz mevsiminde Kâğıthane Köprüden sefere başlayan vapurların son iskeleleriydi. Ayrıca çatana denilen küçük teknelerde işlerdi. Fakat halk, sefali olsun diye tenteli sandalları, kayıkları, çifteleri, açık Pazar kayıklarını yeğlerlerdi.

Eyüp İskelesi terminal görünümünde idi. İki yanında Defterdar, Akarçeşme, Tabakhane öteki yanında Bahariye, Gümüşsuyu, karşıda Sütlüce, Karaağaç sırtları da yemyeşildi.

1915'lerde Bahariye ve Bostan İskelesi kıyılarında da Kıyı Piyasası yapılırdı.

Eyüp- Tersane - Defterdar arasında Caddede Piyasası yapılırken eski kışlanın bulunduğu İplikhane Meydanında gezilir, koşuşulur, kız çocukları ip atlardı.

Eyüp ve Bostan İskelesi saçakları ahşap, tabanları tahta döşemeli gazinolarında kuzeyden kükür kükür esen rüzgâra karşı kahve içilirdi. Vapurla köprüden gelen ve vapura binerek Eyüp'ten köprüye gidecek yolcular seyredilirdi. Vapurdan kıyıların hangi noktasından bakılırsa balıkları yüzerken görürdünüz.

Sular o kadar temizdi ki yüzme ve yağlı direk yarışları yapıp, teknenin yağlı direğinden denize düşenler heyecan yaratırdı.

1920'li yıllarda Reşadiye İlkokulu rıhtımlarından Haliç sularına balıkrama daldığımız gözümün önündedir.

Burada Eyüp Oyuncakları ilgili olarak Halit Bayrı'ya kulak verelim. yazar İstanbul Folkloru isimli eserinde; "Eyüp'te ne zaman oyuncak yapıldığını belirtmek bugün imkânsızdır. Yalnız Eyüp çarşısını vaktiyle başından sonuna oyuncakçı dükkânlarının doldurmuş olduğu muhakkaktır. Eyüp oyuncakçıları iptidai malzeme olarak tahta, deri, teneke, çamur ile her renkte sulu, yağlı ve her çeşit boyadan başka bir şey kullanmazlardı. Yaptıkları oyuncaklar araba, beşik, dümbelek, darbuka, davul, tef, düdük, kemeçe, havan, yayık, hacıyatmaz, kaynana zırlıtısı, kursak düdük, salıncak, şakşak, topaç gibi şeylerdi. Eyüp oyuncakçılarının çeşitleri artıp eksilmediği gibi, şekilleri de hemen hiç değişmez-

di. Her oyuncakçı tarafından aynı çeşit ve şekilde oyuncak yapılır, bunlar dükkânların önünde küme küme, renk renk, salkım salkım teşhir olunurdu. Eyüp oyuncakçıları canlı yaratık şeklinde oyuncak yapmayı günah sayarlardı. Eyüp oyuncaklarını mahalle aralarında satan esnaf vardı. Bu gezici esnaf kursaklı düdük, kemeçe, kaval, darbuka, tef, kaynana zırlıtısı çalarak sokaklarda dolaşır, çocukları heyecana düşürürdü. Eyüp oyuncakçıları, Avrupa'dan getirilen oyuncaklar karşısında rağbetten düşmüştür. Bugün Eyüp'te iki dükkândan başka oyuncakçı kalmamıştır." demektedir.

Reşat Ekrem Koçu, İstanbul ansiklopedisi'nin Eyyubsultan Oyuncakları maddesinde Eyüp Oyuncakları için bize şu bilgileri aktarmaktadır; "Merhum muallim Ahmet Ağın'da bize verdiği notta şunları yazıyor: "Hâlen Câmii Kebir Caddesi denilen yolun eski adı Oyuncakçılar Çarşısıdır; oyuncakçılar bu çarşıda 25-30 dükkân idi.Eyyub oyuncaklarının başlıca çeşitleri şunlardır: Küçücük çocuk destileri, desti şeklinde sulu düdükler, şişirme kursak düdükler, küçücük davullar, çocuk trampetleri, tahtadan arabalar, tahtadan beşikler, küçük defler ve darbukalar, kaynana zırlıtısı, fırıldak, dönme dolap, topaç, hacı yatmaz, çocuklar için yapılmış Hacivat ve Karagöz tasvirleri."

Hüseyin Yorulmaz Eyüp Oyuncakları için; "Eyüp Oyuncakçıları, 100 dükkân, 105 neferd. Son zamanlarda milli oyuncaklarımızın yerini Avrupa Oyuncakları tutunca bu esnaf birer birer iflas etmiştir." demektedir.

Sadi Yaver Ataman,Türk İstanbul isimli eserinde, Esnâf Kuruluşları, Çeşitli İş ve Zanaat Kolları, Loncalar ve Esnâf Ahlâkı bölümünde Oyuncakçıları anlatırken;

"Çocukluk çağlarının en güzel hatıralarını yaşatan oyuncaklardır.

İstanbul'da ilk oyuncak Eyüp'de yapılmış ve Eyüp'de sürdürülmüştür. Bugün türbeye giden cadde üzerinde, eski canlılığını yitirmiş, sönmek üzere olan bu san'atın en canlı devirlerinde, buradaki sıra sıra dükkânlarda neler satılmazdı ki: Düdüklü testiler, üstleri aynalı, renk renk minyatür testiler, sürahiler, bardaklar, zilli-zilsiz tefler, saplı ya da yanları boncuk tıngırdaklı küçük davullar, arabalar, beşikler, salıncaklar, kaynana zırlıtları, kursaklı düdükler, hacı yatmazlar, şakşaklar, fırıldaklar, cambazlar, sipsi düdükler,

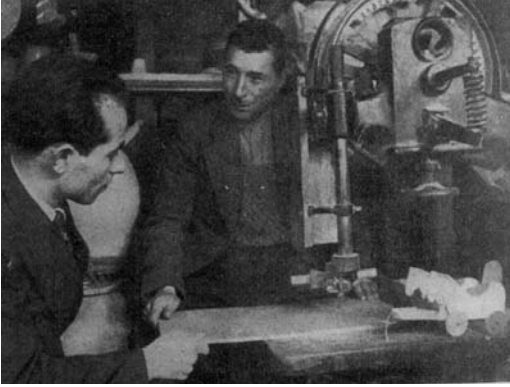

kamuş zurnalar, mizmar (mızız) kamuş düdükler, minyatür mangallar..."

"İlk defa oyuncak, Eyüp'de Dökmeci Hasan Ağa tarafından yapılmış (XVIII. Yüzyıl). Hasan Ağa, II.Mahmut zamanında memleketinden İstanbul'a Nizam-ı Cedit askeri olarak gelmiş ve Rami Kışlası'nın açılış töreninde "Dümbelek" çalmıştır.

Askerlikten ayrıldıktan sonra, Eyüp'de yerleşen Hasan Ağa, Ramazanlarda sahur maniciliği, diğer zamanlarda oyuncak yaparmış. "Tükrüklü Oyuncakçı" adı ile anılan Hasan Ağa'dan sonra, Gümüşsuyu'lu Darbukacı Halil Efendi, Küçük İsmail Efendi, oyuncakçı dükkânları açarak, bu san'atın yayılmasına hizmet etmişlerdir", dedikten sonra; Nurullah Tilgen'den Eyüp Oyuncakçıları ile ilgili bir öykü nakletmektedir:

"Sultan II. Mahmut, bir gün musahibi Sait Efendi ve maiyetiyle birlikte, Cuma na-

mazını kılmak ve türbeyi ziyâret için Eyüb'e gider. Tam oyuncakçı dükkanlarının önünden geçerken, küçük bir çocuğun kulakları tırmalarcasına ağladığını görür, sebebini sorar. Çocuğun oyuncak istediğini ve annesinin almak istemediğini söylerler. Bunun üzerine II. Mahmut, Cami civarındaki bu oyuncakçıların derhal kaldırılmasını emreder.

Bir müddet süre sonra tekrar Eyüb'e gelen pâdişâh, oyuncakçı dükkanlarının yine faaliyette bulduklarını görünce, fena halde hiddetlenir ve:

-Ben size bu dükkanları cami civarından kaldırmazmış söylemedim mi? der. Bunun üzerine musahip Sait Efendi, Sultan'ın yanına sokularak:

-Devletlüm, her halde biz emrinizi yanlış anlamışız, ama sözlerinizi bu günkü gibi hatırlıyorum. Siz oyuncakçıları değil, mezarlıları kaldırıyorsunuz buyurmuşsunuz.

Padişah şaşırarak:

-Bu da ne demek. Ben mezarlıların kaldırılmasını mı emretmişim?

-Evet Sultanım, siz her halde oyuncakçıların kaldırılmasını istemezsiniz. Zira onlar, dünyaya gelenleri, mezarlılar ise öbür dünyaya gidenleri beklerler".

İşte Eyüb, o zamandan beri çocukları

sevindirmeye devam ediyor.

Semavi Eyice, "Bir İstanbul Tarihçisi İhtifalci Mehmed Ziya Bey" isimli makalesinde; "Tarih-i Sınayi başlıklı kitapla (İstanbul-1309-1891/92) tarihçiliğe başlayan Mehmed Ziya Bey, içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'da Türk tarihinin önemli olaylarının olduğu günlerin yıl dönümlerinde veya yine Türk tarihinin önemli kişilerinin ölüm yıl dönümlerinde anma törenleri düzenlemesi ve bunlarda konuşmalar yapmasıyla tanınmıştır. Bu yüzden kendisine 'ihtifalci' lakabı takılmıştır. Üst üste gelen felaketlerin çökerttiği maneviyatı ayağa kaldırmak, halkın birazda olsa kendine güvenini artırmak için bu milli tarihin çeşitli konularını anma törenleri bir dereceye kadar fayda sağlıyordu. Barbaros Hayreddin Paşa'nın, Sokollu Mehmed Paşa'nın, Mimar Sinan'ın ölüm yıl dönümlerinde, İstanbul'un fethi, hattâ İstanbul'un kurtuluşu yıldönümlerinde anma törenleri düzenleyen Mehmed Ziya Bey içinde ölümünden sonra Eyüb'teki mezarı başında birkaç defa anma konuşmaları yapıldı ve sonra herşey unutuldu gitti. İstanbul hakkında 3 eseri bulunan Mehmed Ziya Bey 27 Mart 1930 tarihinde hayata gözlerini yummuş ve cenazesi, Eyüb'te Dedeler Mezarlığı adı verilen yerdeki aile sofasına gömülmüştür. Bu mezarlık, Sultan Aziz tarafından Maçka'daki Mevlevihane kaldırıldığında, Eyüb'ün ilerisinde Silahtarağa yönünde Ha-

Eyüp'te Dedeler Mezarlığı'nda bulur sofasında Ziya Bey'in yanında eşi v de gömülmüdü.

liç kıyısında yeniden kurulan Bahariye Mevlevihanesinin tam karşısında tam karşısında idi. Burada tekkeye mensup Mevlevilerin mezar taşları arasında, Mehmed Ziya Bey ailesinin demir parmaklık ile çevrili aile sofası bulunuyordu." demektedir.

Sadi Yaver Ataman, Türk İstanbul isimli eserinde, Eyüp'te Edirnekapı dışında Eyüp'e giden yolda, mezarıcı kulübesi yakınında medfun olan, meşhur Hafız Sami ile ilgili, Hafız Sami'nin çok yakın arkadaşlarından Yavru Mehmet'den dinlediği bir öykü anlatmaktadır:

"Eyüp'de bir eve mevlid okumuş, gece yarısı Fatih'e eve dönecek, kalması için rica etmişler, yolların gece tehlikeli olduğunu, mezarlıklarda yol kesicilerin bulunduğunu söylemişler, bir türlü vazgeçirememişler. "Bâri yanına birisini katalım", demişler. Yolda, adam yanında silahı olduğunu, her hangi bir tehlike karşısında silahını kullanabileceğini, endişeye mahal olmadığını söyler durmuş. Hafız Sami'nin bunları dinlediği yok. Tam mezarların içine girmişler, gürleyen bir ses:

-Davranmayın, olduğunuz yerde durun!...

Mezarların arasından iki soyguncu önlere kesip, ikisinin de üstlerinde başlarında ne varsa soyup, iç donu gömlek bırakmışlar. Hafız Sami bir mezar taşının üstüne oturmuş, oldu olacak, elini şakağına atıp, Sabâ'dan bir gazel okumaya başlar. O güzel ses mezarlıkta dalga dalga yayıladursun, uğrular bu sesi duyunca hemen dönüp gelmişler, Hafız Sami'nin ellerine varıp:

-Aman Hafız amca, seni tanıyamadık, bizim kusurumuza bakma, diye aldıkları ne varsa geri vermişler. Bu arada silahı ile öğünen arkadaşının da tabancasını iade ederek:

-Al bunu, demişler, Hafız amcaya dua et".

Ahmet Râsim "Muharrir Bu Ya" isimli eserinde; ortaoyununun artık yeterince rağbet görmediği yıllarda Eyüp'e kadar gidip Kavuklu Hamdi ile görüştüğünü belirtir. Bu yazı "Meşhûr Kavuklu Hamdi Efendi'yi pek sever, onunla samimi görüşür idim" cümlesiyle başlar, aralarındaki yakınlığın derecesini ifade eder ve Hamdi Efendi'yi bazı cihetleriyle tanıtan satırlarla devam eder. Kavuklu Hamdi Efendi'nin ortaoyununa nasıl başladığını bu yazıdan takip edelim; "- Benim böyle ustam yok... Biz mahallede birkaç arkadaş, nereden görmüş isek görmüşüz. Yahut kendiliğimizden öğrenmişiz... Bir raya gelir oynar idik... Kimi evinden eski bir ferace giyer, yaşmaklanır, kimi manava yalvarır peştamalını alır bağlar, kimi oyuncaklıardan bir havan ister, döğе döğе gelirdi, meselâ ben amcamın kavukluğundan kavuğunu aşırır, giyer idim... Biz oynarken şu, bu da etrafımıza toplanırdı... İşî biz böyle böyle azıttık... Bir gün önümüze bir düştü, dedi ki: Gelin şu tahta havaleti yerde oynayın... ben kapısında durayım... girenlerden beşer onar para alırsak pay ederiz... olur mu dedi!.. Biz tahta havaleden içeri girdik... Hâlâ o giriş...

Yazının devamında, bir gün Silâhdârâğ'da ağaçlar arasında Kavuklu Hamdi'nin arkadaşlarıyla birlikte sanatlarını icrâ ederken padişah Abdülaziz tarafından seyredildikleri; İhlamur köşkü tarafına götürüldükleri orada da oynadıkları, netice de Hamdi Efendi'ye Padişah'ın ferman verdiği, Kavuklu Hamdi'nin sözleriyle nakledilmektedir.

Salâh BİRSEL, Kahveler Kitabı'nda; "Eyüp'teki Bostan İskelesi de serapa kahvedir.

Buranın en büyük kahvesi de iskelenin sağında deniz kıyısında büyükten büyük bir yerdir..... Bostan İskelesi'ndeki kahvelerin topu III. Sultan Selim'in anası Mihrişah Sultan'ın yaptırdığı binalardır. Yaz günleri Büyük Dede Efendi ile Eyubi Mehmed Bey, hemen hemen her gün, bu kahvelerden birinde buluşurlar, akşamlara değin meşkle vakit geçirirler. Zekâi Dede de (1825-1897) bunlardan burada ders almıştır. Sazende ve hanendeler, laf aramızda, XX. Yüzyılın başlarına değin bu kahvelerin eşiklerini aşındırırlar. Buraya son dadanan, meşk alemlerine katılanlardan biri de Ahmet Rasim'dir. Yazarımız, gençliğinde, dört beş günde bir buraya gelir, Zekâi Dede'nin sayesinde abecesini öğ-

rendiği musikimizin kimi pas tutmaz parçalarını belleğine çeker....

....Son yüzyılın Eyüp kahveleri arasında Eyüp İskele Gazinosu önde gelir. Gündüz kahve, gece gazino olan bu yerde ramazan geceleri karagöz de oynatılır. Kızılcemcit Sokağının bitiminde sağ kolda, deniz kıyısındaki bu gazino Birinci Dünya Savaşı günlerinde İbiş Ağa Gazinosu diye de tanınır....

....İstanbul'un en ünlü tulumbacı kahvelerinden Defterdar'daki Kâhya İsmail'in Kahvehanesidir. Haliç'te Defterdar vapur iskelesinden çıkıp de keresteciler-Eyüp caddesine kavuşmak üzere yürüdüğümüz vakit sol kolda iki katlı, büyük mü büyük, tahta bir binadır. Kahvenin yukarı katında 18 tane bekâr odası da vardır. Semai ve divan okumakta İstanbul'da bir tane olan Çiroz Ali de bu odalardan birinde kalır. Kâhya İsmail'in Kahvesi ramazanlarda en önde gelen çalgılı kahvelerden biridir...."demektedir.

Yahya Kemal 10 Mayıs 1922 yılında Tevhid-i Efkâr gazetesinde yazdığı bir yazıda (ki, bu yazı daha sonra, Aziz İstanbul isimli kitabında Saatler ve Manzaralar bölümünde, Defterdar'da Semâ'i kahvesi başlığı altında yayınlanmıştır): Defterdar'da Semâ'i kahvesine gittik. Caddeden denize giden büyük meydan saz ve sesle dolu. Ağaçlardan al al bayraklar sarkıyor. Semai kahvesi bu muhitin göbeğinde. Kahvenin önünde, ağaçlar altında bir masanın etrafına oturduk. Eski İstanbul'un lehçesinden şetaretine kadar bütün ruhuna tâbiler sesleriyle ortalığı çınlatıyorlar. Çayı, kahveyi, nargileyi ağaçlar altında kahve ocağına sürekli bir nağmeyle ısmarlıyorlar, bir tulumbacı çalaklığıyla etrafta dönüyorlar. Sekiz on çay kadehini bir tepside, iki parmak üstünde getiriyorlar. Burada eski İstanbul canlı bir levha gibi.

Klarnet tiz ve yanık sesiyle bir taksim tutturdu. Kağıthane 400 senelik hatıralarıyla hava halinde esiyor. İnsan dinledikçe maziye karışıyor, ruh bir çocuk sevinciyle ürperiyor, çiftenara ve darbuka ile artık Türk şevki içinde kayboluyor.

Divan okunmağa başladığı zaman vecdimi zaptedemedim. İki genç arkadaşla kahvenin içine girip, orada herkesle beraber küçük iskemlelere oturarak dinlemek hevesine kapıldık, girdik kapı yanına oturduk. Külhanbeyi, bıçkın, çapkın, tulumbacı, kabadayı

hasılı Türk İstanbul'unun bütün bu şen unuru burada.' demektedir.

Osman Cemal Kaygılı'nın Semai Kahveleri adlı kitabında 1308 senelerinin meşhur meydan şair ve aşıklarından olan Çiroz Ali'nin ölümüne dair anlattığı öykü bir dönemin itfaiye teşkilatı olarak faaliyet gösteren tulumbacıları bize en iyi şekilde anlatır.

"Çiroz Ali verem imiş. Hastalık ağrılarınca Bakırköy'deki dayısının evine tebdili havaya gönderilmiş. Bittabii bütün tulumbacı koşuşları bu meşhur arkadaşım sıhhatiyle meşgülmüş. Öleceği günün gecesi Defterdar burnu tulumbacı koşuşu reisi İsmail Kâhya bir şey olursa haber versin diye Bakırköy'e bir adam gönderir. Çiroz Ali sabaha karşı ölür. Haberci de bir kira beygirine atlayarak Defterdar burnuna gelir ve Kâhya İsmail'e "Sizlere Ömür" der. O zaman Defterdar burnundan iki yüze yakın tulumbacı Bakırköy'e hareket eder ve oradan da bir o kadar aralarında Hristiyan ve Yahudilerde bulunan bu tulumbacılar cenazeyi, bir saat on dakika gibi imkânsız bir zamanda açık ayak denen koşu şekliyle Bakırköy'den Eyüp Camii'ne indirirler."

Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir isimli eserinde bu öykü ile ilgili olarak şöyle demektedir; "Bu hikâyeyi okuduğum günden beri Çiroz Ali'nin bütün şehri şaşkırtan bir süratle arkadaş omuzlarından uçan tabutu, benim için, Beyazid yangın kulesinde her gece İstanbul'a uğradığı felâketleri haber veren o renkli fenerler ve köşklü gibi çeşit sembol oldu. Gerçekte, tulumbacı, mitolojinin ateşten semenderine benzeyen bir mahlûktu."

İstanbul Ansiklopedisi'nde Eyüp Sultanda Piyer Loti Kahvehanesi maddesini yazan Hâlid Eraktan "- Kuruluşundaki adı ile "Ragıp Ağanın Kahvehanesi", eski İplikhane Kışlasının gerisindeki Karyağdı Bayırının üstünde Haliç'in bitimine hâkim bir mevkededir; bütün Haliç, Liman ayak altında uzanır; beri yanda İstanbul'un ve karşı tarafta Galata ve Beyoğlu'nun yelpaze gibi açılmış emsalsiz bir görünüşü vardır. Zamanımızda bilhassa Fransızlar tarafından ziyaret edilen turistik kahvehanelerden biridir.

Ragıp Ağa tarafından kuruluşu 1880 yılındadır; aynı zamanda semtin bekçisi olan Ragıp Ağa o tarihlerde kırkını aşkın, başında ağabâni sarıklı fes, beyaz ve kollu bir yelek giyer, beyaz şalvar üstünde beyaz sakız kuşağı sarar, ayakla-

rında beyaz çorap,katır kundura,1876 Bulgaristan muhacirlerinden,hoş sohbet,nekre,ehli dil,kalender,geçen asrın büyük Fransız edibi ve ünlü Türk dostu Pierre Loti'nin gönlünü almışını bilmiş bir adamdı.

Ragıp Ağa'nın Seyfullah adında zeberdest fetâ,civelek,şehlevend bir çırağı vardı ki o genç de ustası gibi beyazlar giyinir, şu fark ile ki, başındaki dal fesin kenarındaki firdolayı kâkülle-ri, ense saçları taşmış, zamanının tabiri ile "Fesleğen Saksısı", ve çıplak ayaklarında takunya-larla dolaşır,hizmet ederdi; Pierre Loti'yi bu kahvehaneye bağlayan işte bu eşbeh gencin üs-tada canla başla hizmeti olmuştur.

Kahvehane Ragıp Ağa'dan Seyfullaha, on-dan Kanbur Halid'e, ondan Yakub'a,Yakub'dan da Haşim Dağdeviren'e kaldı.Haşime geçişi 1926 yılındadır. İstanbul Ansiklopedisi adına bu kahvehaneyi ilk ziyaretimiz 1947 dedir ki Hâşim eliyle işletile gelmekte idi. Kahvehanenin pek fakirhane bir hali vardı, fakat içinde Loti pek âlâ tahayyül edilebiliyordu. Mülk sahibi de Feshane Fabrikası işletme müdürlüğünden emekli Binbaşı Sıdkı Bey idi.

Pierre Loti'nin kullandığı söylenen mavi sırcadan kulpsuz bir kahve fincanı muhafaza edilmekte idi. Duvarlarına birinci Napoleonun Moskova Seferi ile Waterloo'da yenilip İngilizlere teslim olduktan sonra bir İngiliz harb gemisi ile Sainte-Hélène Adasına gidişini gösteren iki tablonun matbu kopyaları ve Loti hakkında Hikmet Münir Ebcioğlu tarafından yazılmış Türkçe bir makalenin gazete kesigi asılmıştı.

R.E.Koçu 1951 de Milliyet Gazetesinde bu kahvehane hakkında iki yazı yazmıştır;aşağıdaki satırları o yazılardan alıyoruz.

"Eyyub'de Karyağdı bayırında mesleğinde titiz Hâşim Dağdevirenin elinden bir fincan kahveyi içerken İstanbulun muhteşem panoramasını seyreden kaç İstanbullu vardır?.. Bir büyük şehrin kendi halkı, içinde yaşadığı beldenin güzelliklerini bilmezse, o şehir nasıl bir turist şehri olur?.. Yarım asır kadar evvel bu kahvehaneyi biz değil, bir dostumuz, müteveffa Piyer Loti keşfetmişti.

"İşittiğime göre Turing Kulüb Başkanı muhterem dostum Reşid Safvet Atabinen, bu kahvehaneyi, Loti'nin aziz hatrasına lâyıık bir şekle koymak tasavvurunda imiş. Burada İstanbul Belediyesine ait bir arsada küçük çit pıtı bir eski Türk kahvesi kurmak istiyorlarmış. Hayır,yeni bir kahvehane kurmak değil,köhnemiş kahvehaneyi ihya etmek, onu hakkı olan şöhrete

kavuşturmak lâzımdır; ve bir büyük hak gözetilerek.

Bu kahvehaneyi yirmi beş yıldır bir türbedar gibi bekliyen ve onu yok olmaktan kurtaran kahveci Hâşimin hakkı.

"Bugün için bana gelince,kırmızı toprak destinin içinde Gümüş Suyu,kallâvi fincanda tarçın köpüklü kahve, dost Hâşimin candan hizmeti ve oğlu Kadrinin temiz ve mistik yüzü.. Ve karşıda,atlas bir yelpaze gibi açılmış İstanbul panoraması... kâfi zevkdir.

"Hasır üstünde yatıp padişâh rüyası görmek ,isteyenler bir yaz gecesini Pierre Loti Kahvehanesinin önündeki sundurmada geçirmelidir. Ay ışığı olmayan bir gece

"Bir yâri gaar ile, evet,hasır üstünde bağdaş kurup oturacaksınız.

"Gece yarısının geçtiğini,uzaktaki şehrin iki kanadının pırlıtları üstüne çöken sessizlikten anlarsınız.

"Haliç'in yüzünde zaman zaman ve çatal çatal açılan yakamozlar,balıkçı, belki de liman korsanı sandallarıdır.

"Uzaktan ve derinden derinden bir ses gelir: Ahmed!.. Ahmed!..

"Kimdir koca İstanbulun en derin uykusundaki bu saatlerde aranan Ahmed?

"Halka halka,nokta nokta yakamozlar görürsünüz denizin yüzünde; kimdir milyona yakın insanın uyuduğu bu saatlerde denize girip yüzen?.. Ahmed mi?"

Bu kahvehaneyi yirmi dokuz yıl işleten Hâşim Dağdeviren mülk sahibi ile anlaşamayarak 1955 de Piyer Loti Kahvehanesini terk ile yine o civarda başka bir kahvehane açmış, Pierre Loti Kahvehanesini de Ali adında biri tutmuştur. Dokuz yıl da bu yeni kiracının elinde kalan meşhur kahvehane öylesine kötü bakılmıştır ki, ancak yalın ayak yarı çıplak hâneberduşların oturabileceği seviyeye düşmüş ve bina da nerede ise çökecek hâle gelmiştir.1964 de hedim kararı çıkararak kapatılmak üzere iken bir tesadüf eseri kurtarıcı bir meleğe kavuşmuştur. Turistik tesislerin ne olduğunu çok iyi bilen genç bir Türk kadını, Sabiha Tansuğ, bu perişan,hazin,feci manzara karşısında duyduğu teessürle kahveci Ali'ye önemli bir hava parası vererek kahvehaneyi 8 yıllık bir kontrat ile kiralamış, Pi-erre Loti Kahvehanesini dört duvar üstünde köhne bir çatıdan ibaret tesellüm etmiş, yıkma kararı durdurulmuş, kahvehane beş ay süren

bir tamirden ve eski bir Türk kahvehanesinin çok dikkatli ihyâsı yolunda yüz elli bin lirayı aşan bir masraftan sonra 11 Eylül 1964 de tekrar açılmıştır. O tarihten bu yana Pierre Loti Kahvehanesinin tezyin ve teşrifi işleri Sabiha Tansuğ için zevkli fakat yorucu ve masraflı bir iş olmuştur.(B.:Tansuğ, Sabiha)

Çağdaş kalender halk şairi Kahveci Bitlisli Ali Çamiç Ağa Piyer Loti Kahvehanesinin Bayan Sabiha Tansuğ eliyle ihyasına ebced hesabı ile ve milâdi takvimle şu mücevher tarih söylemiştir.(B.:Çamiç Ağa,cild 7,sayfa 3700)

*Dikkat edince hayret içinde gördü Çamiç
Hüner benim değildir tesadüf mürüvveti
Sekiz yıllık konturat ile mücevher tarih
"Bayan Sabiha Tansuğ"ismiyle "Piyer Loti"*

1534 422

1534+422+8 = 1964

"Önünden bir küçük sandurma-bağçe bulunmaktadı. Kahvehanenin beş penceresinden ikisi,kapının iki yanında, buraya bakar,üçü de Haliç'e nazırdır.

"Bu bağçe-sundurmaye Pierre Loti'nin bir büstü konmuştur.; sol tarafta muhdes olarak yapılmış bir ek yapıda "Anadolu Köylü Sanatı Müzesi" diye bir Türk el işleri teşhir bulunmaktadır. Turistler bu eserlerle hayli ilgilenmektedir. Kahve ocağına da bu bahçeden girilir. Kahve ocağındaki takımlar tamamen eski,antikacılardan toplanmış takımlardır. Kapıdan girildiği-

ne göre sağ ve karşı duvarlar boyu ile sol duvarın bir kısmı boydan boya alçak peykedir ki Loti zamanında yalnız sağ duvar boyunda bir peyke vardı. Ortaya bir divanhâne mangalı konmuştur, Sayın Sabiha Tansuğ'un eski eşya merakı fantezsidir. Aynı merak eseri sol tarafa da küçük bir fiskiyeli havuz yerleştirilmiştir. Mangal da havuz da muhdes olmakla beraber Pierre Loti'nin dekor zevkine uygundur. Solda bir vitrin içinde Pierre Loti'ye ait olduğu rivayeti ile bazı eşya toplanmıştır. Bir nargile, fincan,hokka takımı gibi ki hepsi yakıştırmadır. Yine aynı vitrine Türk dostu edibin romanları konmuştur, bilhassa Aziade.

"Bu asıl kahvehanenin karşı tarafına da hasır iskemleli bir eski Türk kır kahvehanesi yapılmıştır.

"Kahvehanede üç delikanlı ve 1 kız hizmet etmektedir. Eski Türk kıyafetlerine sokulmuşlardır. Tahsilli gençlerdir. Hepsi yabancı dil, bilhassa fransızca bilirler. Kız hizmetkâr bugünün turistini ilgilendiren uydurma,yakıştırmaya bir figürandır. Delikanlılara gelince onların da kıyafetleri kahvehanenin kuruluş tarihi olan 1880 yılı ve etrafının kahveci çırağı,kahvehane uşağı kıyafeti değildir. Bu delikanlılar hizmet nöbetlerinde Seyfullah adını almış olsalar idi, kıyafetleri benzemese de Loti'nin ruhu şâd olurdu.

Bizce yazın sabaha kadar açık bulundurulması ve hatta turistin geceyi orada geçirme imkânının sağlanması yerinde olurdu.

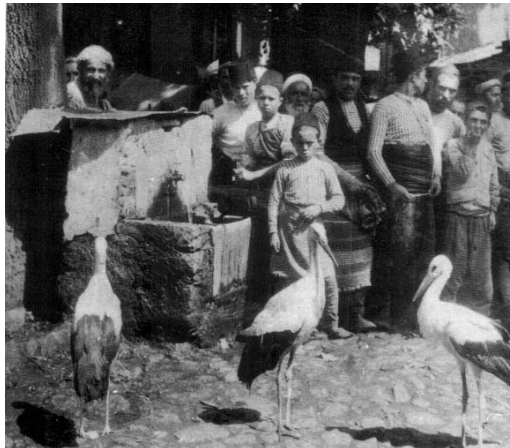
"Bu meşhur kahvehanenin tarifesi de 1969 da şöyle idi: Çay 150, Kahve ve sâir meşrubat 250 kuruş" demektedir.

Nedim Gürsel, Bir Doğu Büyüsü isimli makalesinde; "Loti şehrin içinde şehirle birlikte yaşar, kılık değiştirir ve Türk olmak ister ve tabii ki Müslüman şehri Eyüp'ü Avrupalı Pera'ya tercih eder. Üç ay boyunca onunla birlikte Haliç'in öteki kıyısında Müslüman hayatı yaşamayı hayal edip bu imkansız projeyi geliştirmeye çalışarak Pera'da kaldım.' diye yazıyordu. Bunun ötesinde 'Pera beni sıkıyordu ve taşındım, eski İstanbul'da hattâ İstanbul'un da ötesinde Aziz Eyüp mahallesinde yaşayacağım' diyordu. Tam bir başkalaşmadır söz konusu olan, orada Arif Efendi diye tanınıyordu, bir evi vardı ve tebdil-i kıyafetle kalabalığa karışmıştı. Loti için artık İstanbul, mezarlıklarıyla, tahta evlerin çevrelediği dar sokaklarıyla, Hz. Muhammed'in Sancaktarı ve sahabisinin mezarıyla Eyüp'tü. Böylece Loti'nin egzotizminin kalbi

ve kentsel açıdan kenar bir kasaba olan Eyüp, dini açıdansa bir başkente dönüşmüştü." demektedir.

Selim Somçağ, İstanbul'da Hayvanlar isimli yazısında; "...Bununla birlikte İstanbul'un asıl hayvancılık merkezi Eyüp'tü. Eyüp'ten Taşlıtarla'ya uzanan çayırılık arazide çok sayıda ağıl bulunuyor, buralarda koyun, sığır ve manda besleniyordu. Bu sebeple Eyüp'ün kaymakçı dükkânları ve kasapları meşhurdur. Bahar ve yaz aylarında İstanbul halkı Eyüp'e giderek kaaymakçı dükkânlarında kaymak, kasap dükkânlarında da yere serili hasırların üzerinde kuzu eti yerdi...."

"...İstanbul hayvanları arasında şehri yalnızca bahar ve yaz aylarında ziyaret eden leyleklerden de söz etmek gerekir.19. yüzyıldan çok yakın geçmişe kadar leyleklerin İstanbul'da Boğaz köyleri dışında yalnızca Eyüp'te yuva yapıklarını biliyoruz. Bu durumun klâsik devirde de böyle olduğunu Evliya Çelebi'nin anlattığı İstanbul'un altıncı tilsiminden öğreniyoruz. Evliya Çelebi'ye göre Altımermer'deki bir sütunun üzerinde 'Hakim Bukrat', yani Hipokrat tarafından yapılan bir leylek tasviri olup bu tasvir her yıl bir gün gagasını tıkrıdattır; bunun üzerine bütün leylekler helak olurmuş. Bu yüzden leylekler Eyüp'te bol bulunmalarına rağmen İstanbul içine yuva yapmazlarmış. Tabii leyleklerin yuva yapmak için Eyüp'ü tercih etmelerinin aslında Kağıthane ve Alibey derelerinin Haliç'e karıştığı bu bölgede kurbağa ve su yılanı gibi sevdikleri besinleri bulabilmeleri; çevrede yuva yapmalarına uygun ağaçların bulunması, ayrıca zaman içinde Eyüp Sultan ziyaretine gelenlerin leylekleri, özellikle hasta ve sakat leylekleri beslemelerinin âdet haline gelmesi gibi sebepleri vardı. Leyleklerin çoğu Ağustos ayında Eyüp'ü terk edip gü-

neye doğru yola çıkarlar, ancak kanadı kırık, hasta kuşlar mecburen geride kalır, hayrseverler cami avlusunda bu kuşlara bakarlardı. Şehrin başka bir tarafında da sakatlanmış bir leylek bulan, burada bakılacağını bildiği için kuşu Eyüp Camii'nin avlusuna getirip bıraktı." demektedir.

İstanbul Ansiklopedisi'nde Eyüp Sultan'ın Kaymağı ve Kaymakçı Dükkânları hakkında; Eyyubun kaymağı ve kaymakçı dükkânları kadimden beri bu kasabanın şöhretlerinden birini teşkil ederdi; zamanımızda Eyyubun ne kaymağı ne de kaymakçı dükkânı kalmıştır.

Civarda pek çok mandıra bulunması ve kaymağın buralardan temin edilen hâlis süt ile yapılması Eyyubun kaymağına şöhret sağlamıştı; kaymakçı dükkânları da Câmîi Kebir yanındaki çarşı boyunda, yine pek meşhur olan Eyyub kebabçılarının yanı sıra dizilmişlerdi. Türbe ziyaretine gelenler bu kaymakçı dükkânlarına muhakkak uğradıktan başka Eyyuba sûreti mahsûsada kaymak almaya, kaymak yemeğe gelenler olurdu.

Son kalan iki kaymakçı dükkânı da 1958-1960 arasındaki istimlâkde yıkılmıştır.

Evliya Çelebi'de Eyüp'ü anlatırken; "...yoğurdu ve kaymağı pek lezzetlidir; erbâbî safâ kaymakçı dükkânlarının şahnişinlerinde oturarak kaymak yerler, hâlis süt içerler, bal yerler...." diyor.

Eyüp Sultanın meşhur Kebabçıları hakkında ise kaynaklarda rastladığımız bazı bilgiler; Yakın yıllara kadar Eyüp'ün kebabı ve kebabçı dükkânları İstanbul'un büyük şöhretlerindendi. Kebabçı dükkânları bilhassa Camii Kebir yanındaki çarşı boyunda sıralanmışlardı. Eyüp Kebabının başlıca sebebi; Eyüp kebabçıların, bir aşçılık ocağı halinde, kebabı terbiye etmesini bilmeleriydi.

Müşteriye kebablar tabak ile değil, bir gelenek olarak, kapaklı yuvarlak bakır kebab lengerleri ile sunulurdu.

Tanzimattan önceki devirde bütün İstanbul kebabçılarında olduğu gibi Eyüp kebabçılarında da özellikle emsalsiz olan Tandır kebabı terazi ile tartılarak okka hesabı ile, şiş kebabı da 'Büyük lokma bir zira boyunda bir şiş dolusu' olarak uzun ölçüsü ile satılırdı.

Ahmet Râsim mesire yerlerini anlattığı yazısında; 'İlkbaharda büründüğü tabii güzel-

likler ile Kağıthâne şehir halkını tenezzühe davet eder. Kayık ile Sadâbâd'a gidiş "hem ucuz hem de şık"tır. Haliç'te kayık ve sandallarla yolculuk etmek ayrı bir zevktir. Bahariye önlerinde fulya tarlalarından esen rüzgâr taşıdığı kokularla baharın geldiğini müjdeliler. İlerledikçe çoğalan kayık ve sandalların sebep oldukları izdihâm artar, demektir.

Eyüp Sultan'da yer alan fulya tarlaları hakkında ise kaynaklarda rastladığımız bilgileri özetlersek; Eyüp'te Gümüşsuyu'nun bulunduğu vadi etrafındaki tepeler tarlalar halinde çiçek bahçeleri idi. Gül, sümbül, lâle, zerrin ve fulya yetiştirilir. Cuma günleri de, Eyüp'ün Oyuncakçılar Çarşısında büyük bir çiçek pazarı kurulurdu.

Sadi Yaver Ataman ise; "O çağlar da Eyüp'te Türbe Bahçesi ve Fulya Tarlası adında iki eğlence yeri vardı. Halk, Eyüp'ün meşhur yoğurtlu kebabını, Alibeyköy'nün halis kaymağını yemek için, kebabçı dükkânlarında sıra beklerdi. Halkın bir çoğu, evlerinden getirdikleri dolmalar, helvalar, çeşit çeşit yemeklerle, selvilerin altına yayılarak, o zamanki Haliç'in lâtif manzarası karşısında yerler, içerler, organlarla ağaçlara kurulmuş salıncaklarda, neşe içinde kolan vururlardı.

Cuma günleri, çoğu erkekler, bostan iskelesindeki kahvede otururlar, büyük çardağın gölgesinde, Kâğıthane'ye giden renk renk kayıkları seyrederek, her birinden gelen şarkı ve gazel seslerini dinlerlerdi.

Osman Cemal Kaygılı'da; "...1800-1905 arası İstanbul'da Kalenderâne alâkaların en yaygın olduğu devirlerdendir; Eyyubda Fulya Tarlası yahut Fulya Bağı denilen mesire ise yâr ve ağyar gözlerinden gizli buluşma yeri olarak bilhassa tercih edilirdi." demektir.

Haluk ŞEHSUVAROĞLU. Asırlar boyunca İSTANBUL sarayları, Camileri, Abideleri, Çeşmeleri, isimli eserinde Ahmed Rasim'den naklettiği Eski İstanbul Ziyaretleri başlıklı yazıda;

"...Biz merkeb süvaran çarşının kebabçı, yoğurtçu, kaymakçı, dükkânlarına bakmaz, onların karşısındaki sıra oyuncakçı dükkânlarına dalar, kendimizi kapırdık.

Kağıthane tepesindeki kanarya sarısı katırırnağı yonca demeti takılı saz külâhları var ise buranında renk renk kanatlı fırıldakları vardı. Onlardan birer tane alınıp merkeblerin başlıklarına takılır, ellerde elvan kâğıd şemsiyeler altında dudaklarda gülkurusu şişirmeler, elde kılıçlar yürür giderdik.

(Fulya) tarlaları hâlâ gözümün önündedir. O muattar, o parlak sarı sahanın kenarları ne dilnişin neşimengâhlar idi; buralarda oturulur, yemekler yenir, (Niyet) kuyusuna gidilir, herkes kaybını arardı. Avdette o servüzarı kadimin gölgeliklerinde gunude, ervabı eslafâ fatihalar yolların, yollarda bekleyen fukaraya sadakalar verilir, meczibi ümmetten olanlara sualler sorulur, türbe şerifeye gidilir, fatihalar, sureler okunur, küçük çocuklar koltuklarından kaldırılıp türbe penceresinden baktırılır. Çocuğu olmıyanlar türbedarın ter tip gerdess olan mühürlü kâğıtlardan alırlar, tövbeler, istiğfarlardan, güvercinlere darılar serptikten türbedâra, hademeye bahşişler verdikten, (şadırvandan), afiyettir diye sular içtikten, mahud(leylek)i sevip, okşadıktan sonra ağır ağır avdet ederlerdi.

Bir zamanlar Haliç Kıyılarını süsleyen birbirinden güzel sahil saraylarına ait bir kaç öykü:

Abdullah Paşa Yalısı: Bahariye sahilinde, Şah Sultan Camiinden sonra gelen İbrahim-Hân - Zâde Halil Beyin yalısının yanında idi. Abdullah Paşanın torunlarından olan Damat Fethi Paşa'da bu yalıda dünyaya gelmiştir. Haluk Şehsuvaroğlu bu yalı için; "Eyüp'ün son büyük binası Damat Fethi Paşa'nın oturduğu saraydı. Bu ahşap saray havai mavi boyalıydı. Gayet enli tahtalar döşenmiş müteaddid büyük salonları vardı. Kırım Harbi'nden evvel İstanbul'a gelen Prens Mençikof'la bur sarayda da müzakereler yapılmıştı." demektir.

Valide Sultan Yalısı: Zal Mahmud Paşa Camii avlu kapısı karşısında ve Feshane caddesi üzerinde bulunan bu muhteşem resmi E. Flandin'in İstanbul Anıları adlı eserinde görülmektedir. Feshâne binasının 1.5 katı büyüklüğünde olan sarayın sahil boyundaki rihtımı 300 metreyi bulmaktaydı. IV. Mehmed'in annesi Turhan Hatice Sultan tarafından yaptırılmıştır. Valide Sultan Yalısı son olarak Esmâ Sultan'ın mülkiyetine geçmiştir.

Beyhan sultan Yalısı: Defterdar İskeleyi'nden sonra gelen ilk yalı idi. Bunun yanında ise Esmâ Sultan Sarayı bulunuyordu. 1835'te arsasına Feshane Fabrikası yapılmıştır.

Beyhan sultan Yalısı: Defterdar İskeleyi'nden sonra gelen ilk yalı idi. Bunun yanında ise Esmâ Sultan Sarayı bulunuyordu. 1835'te arsasına Feshane Fabrikası yapılmıştır.

Beyhan sultan Yalısı: Defterdar İskeleyi'nden sonra gelen ilk yalı idi. Bunun yanında ise Esmâ Sultan Sarayı bulunuyordu. 1835'te arsasına Feshane Fabrikası yapılmıştır.

Esma Sultan sarayı: Defterdar İskelesinden sonra gelen ikinci yalıdır. Birinci yalı Beyhan Sultana aitti. 1835 senesinde İstanbul'a gelen Miss. Pardoe, Esma Sultanın yalısı hakkında; "Eyüp sahilinin en büyük yapısı talihsiz III. Selim'in yaptırdığı sahilsarayıdır. Benim İstanbul'da bulunduğum sırada, bu muhteşem sarayda zamanın padişahu II. Mahmud'un ablası Esma Sultan oturmakta idi." demektedir.

Hatice Sultan Yalısı: Yalı, Mihrişah sultan İmareti haziresinden sonra gelen Hibetullah Sultan Sahilsarayı yanında idi. Hatice Sultan Yalısı, vefatından sonra yıktırılmış ve arsası İplikhâne Fabrikasına katılmıştır.

Hibetullah Sultan Sahilsarayı: Bahariye sahilinde Mihrişah sultan İmareti haziresinden sonra gelen ilk bina idi. Hibetullah Sultan, I. Abdülhamid'in kızıdır. Hibetullah Sultan sahil sarayı da yıktırılarak arsası 1827 yılında kurulan ve donanmanın yelken bezleri ve sâkir-i Muhammediye'nin elbise, don ve gömlek ihtiyaçlarının karşılandığı İplikhâne Fabrikasına katılmıştır.

Her gün önünden geçtiğimiz ama öykülerini bilmediğimiz yapıların öykülerinden örnekler:

İstanbul Ansiklopedisi'nde Reşat Ekrem KOÇU, Eyüp Sultan Askeri Rüştiyesi'ni anlatırken; Hicri 1292 - 1302 (M. 1875 -1884) ilk açılan dokuz askeri rüşdiyeden biridir (Diğerleri: Gülhâne, Soğukçeşme, Kocamustafapaşa, Fâtih, Kasımpaşa, Beşiktaş, Üsküdar Paşakapusu, Üsküdar Toptaşı askeri rüştiyeleridir; Defterdar Caddesindeki binasında hâlen Ebüssüud İlkokulu bulunmaktadır.) demektedir. Okul daha sonra İmam Hatip Okulu olarak kullanılırken, 17 Ağustos depreminde hasar gördüğü için boşaltılmıştır. Daha sonra yeniden öğretime

açılmıştır.

Eyüp Sultan Reşadiye Numune Mektebi: Beşinci Sultan mehmed Reşat Eyüp Sultan'daki Mimar Kemalettin'e yaptırdığı türbesinin hemen yanına bir de okul yaptırmıştır. Bu padişah'ın "son uyukumu masum çocuk sesleri arasında uyumak isterim" dediğini aktaran Hakkı Göktürk daha sonra şöyle devam etmektedir: "Zamanımızda Eyüp İskele Caddesinde Eyyub Lisesinin bulunduğu iki katlı kâgır binâdır; yapısına türbe ile birlikte 1911 yılında başlanmış ve bir yılda tamamlanarak 1912-1913 yılında Eyyub Reşâdiye Nümüne Mektebi adı ile tedrisâta açılmıştı. Bizzat devrin padişahının himâyesinde hakikaten bir örnek okuldu. Hükümdar tarafından her yıl talebelere yazlık ve kışlık iki kat üniforma yaptırılır, buna bir pelerin, bir fes, bir çift ayakkabı ve bir kat çamaşır ilâve edilirdi. Türkiye'nin ilk izci teşkilâtı da bu mektebe kurulmuştur.

Binanın ikinci katında ortadaki kubbeli oda, binâ numüne mektebi iken mekteb mescidi idi.

Eyüp Sultan Askeri Baytar Rüşdiyesi: Bahariye caddesi üzerinde yer alan İplikhane Kışlasında açılmış olan Topçu Mektebi'nin Halıcıoğlu'na nakledilmesinden sonra yerinde bir Askeri Rüşdiye açıldı. Bir süre sonra Askeri Rüşdiye Askeri Dikimevinin de bulunduğu yeni binasına nakledilince yerinde bir Askeri Baytar Rüşdiyesi açıldı. İstiklâl Marşımızı yazan büyük şair Mehmed Akif'de bu Baytar Rüştiyesi'nde yetişmiştir.

Eyüp Sultan Askeri Rüşdiyesi: Önce İplikhâne Kışlasında kurulmuş olan Eyüp Sultan Askeri Rüşdiyesi oradan daha sonra Askeri Dikimevi olarak kullanılan yeni binasına nakledildi. San'at okulu olarak hizmet veren okul Tophane'deki Askeri San'at okuluna nakledilince, yeri atlı tramvayların ağırlarının ahırı oldu. Atlı tramvaylar kalktığı anda orası da dikimevine katıldı ve bir kısmı kreş, bir kısmı da dikimevi hizmetindeki neferlerin koğuşu oldu. Günümüzde Askeri Dikimevi, Eyüp Belediyesi Başkanlık Binası olarak kullanılmaktadır.

Silahtarağa Termik Elektrik Santrali: İstanbul şehrinin elektrik ihtiyacını temin etmek için tesis edilmiş olan santral sadece İstanbul'un değil Türkiye'nin ilk termik

Elektrik Santrali olma özelliğine sahiptir. 118.000 m2 lik bir alana üzerine kurulmuş olan santralin inşasına 1911 yılında başlanmış olup; 11 Şubat 1914 tarihinde tramvaylara, 14 Şubat 1914 tarihinde de şebekelere ve abonelere elektrik verilmesi suretiyle faaliyete geçmiştir. Macar Ganz Firması tarafından inşa edilen santral 1914'te Societe Financiare de Transports et d'Lutrepries Industrielles a Bruxelles (Sofina) şirketine devrolmuştur. Bu şirket Societe Anonyme Turgue d'Electricite (Osmanlı Türk Anonim Şirketi) adı altında 1937 yılına kadar satrali işletmiştir.

1937 yılından itibaren Nafia Vekaleti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) ve 1 yıl sonra da İstanbul Belediyesi'ne devredilerek İ.E.T.T. İşletmeleri Umum Müdürlüğü'ne bağlanmış olan santral, 1970 yılında T.E.K.'e devrolmuştur. 1982 yılına kadar faaliyetini sürdüren santral de soğutma suyunun temin edilememesi nedeniyle 18.3.1983 tarihinde üretim tamamen durdurulmuştur.

Türkiye'nin ilk termik santrali olma özelliği taşıyan santral, 1. Ulusal Mimarlık dönemine ait üslup taşıyan yapılarının (Santral yapıları- lojman yapıları- cami ve 1913 yılına ait makineleri) korunarak, tarihi santral yapılarının yerinde ve bu yapılar içinde ilk santralin anılarını ve enerji tekniğinin gelişimini gelecek kuşaklara aktarmak amacı ile bir Enerji Müzesine dönüştürülmeyi beklemektedir.

Son olarak kendisi de Eyüplü olan ve Eyüp'e gönül verenlerden olan Sayın Nezh ELDEM'den dinlediğim Neyzen TEVFİK ile ilgili bir öyküyü nakletmek istiyorum;

Neyzen Tefvik, senede bir veya iki kez Şifa yokuşunda yer alan bir tekke şeyhinin evine misafir gelir. Onun geldiği gün tekke şeyhinin hanımı tanıdığı, çok iyi görüştüğü komşularına Neyzen Tefvik'in geldiğini haber verir. Mahalleyi bir heyecan sarar, herkes sabırsızlıkla akşam olmasını beklemektedir. Her evden "Kızlar akşam yemeğini erken yiyelim de Neyzen'i dinlemek için bir an önce çıkalım" sesleri yükselmektedir. Hava kararır kararır akşam yemeğini yiyip sofrayı toplayan; ellerinde minderleri, akşam karanlığında bahçe duvarlarının gölgelerine sığınarak tekkenin yakınlığında yer alan yol kenarlarında, bahçeler de, evlerde yerini alıp sessizce beklemeye başlar. Niha-

yet beklenen an gelmiştir, gecenin ilerleyen bir saatinde Neyzen evin bahçesine çıkar ve başlar ney çalmaya. Bu muhteşem ziyafet kimi zaman sabaha kadar sürer. Neyzen çaldığı sürece kimse sesini çıkarmaz çünkü bilirler ki; Neyzen fark ederse; çalmayı derhal kesecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- *AĞIN, Ahmet. İstanbul Ansiklopedisi.
- *Ahmed Rasim. (Hazırlayan: Hikmet Dizdaroğlu). Muharrir Bu Ya, Milli Eğitim Bakanlığı basımevi, İstanbul, 1990.
- *AKAKUŞ, Recep. Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler, İstanbul, 1973.
- *AKTAŞ, Prof. Dr. Şerif. Ahmet Râsim'in eserlerinde İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, Gençlik Basımevi, İstanbul, 1988.
- *ALUS, Sermet, Muhtar. İstanbul Yazıları. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1994.
- *ARPAZ, Burhan. Yokedilen İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Şişli, İstanbul, 1988.
- *ATAMAN, Sadi Yaver. Türk İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1977.
- *AYAR, Mesut. Eyüp'te Oluklubayır Nakşibendi Tekkesi, İstanbul Araştırmaları - 2 - , İstanbul, 1997.
- *Ayvansaraylı Hafız Hüseyin. (İhsan Terzi), Hadikat'ül-Cevami, II Cilt , Tercüman Yayınları, İstanbul, 1987.
- *BAYRI, Mehmet Halit. İstanbul Folkloru, İstanbul, 1972.
- *EYİCE , Semavi. "Bir İstanbul Tarihçisi İhtifalci Mehmed Ziya Bey", İstanbul, 1993, Sayı:6, sayfa:121-126.
- *ÇÖKTÜRK, Hakkı. Eyyubsultan Reşâdiye Nümüne Mektebi, İstanbul Ansiklopedisi.
- *HASKAN, Mehmet Mermi. Eyüp Tarihi, İstanbul, 1993.
- *KARA, Mustafa. Din Hayat Sanat açısından Tekkeler ve Zâviyeler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980.
- *KAYAOĞLU, İ.Günday, PEKİN, ERSU. Eski İstanbul'da Gündelik Hayat, İstanbul, 1992.
- *KEMAL, YAHYA. Aziz İstanbul, İstanbul, 1985.
- *KOÇU, Reşat Ekrem. İstanbul Ansiklopedisi, Eyüp Maddesi. Cilt 9-10.
- *KOMAN, M. Mesut. Eyüp Sultan Loti Kahvesi ve çevresi, İstanbul, 1986.
- *ÖZ, Tahsin. İstanbul Camileri, Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- *ÖZSOY, İskender. Son Eyüp Oyuncakçısı, Popüler Tarih Dergisi, İstanbul 2001.
- *SOMÇAĞ, Selim. İstanbul'da Hayvanlar, İstanbul Armağanı -3- , Gündelik Hayaatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1977.
- *ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk. Asırlar boyunca İSTANBUL sarayları, Camileri, Abideleri, Çeşmeleri, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- *TANPINAR, Ahmet Hamdi. Beş Şehir, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- *YORULMAZ, Hüseyin. Evliya Çelebi'den Muallim Cevdet'e Kaybolmuş İstanbul Esnafı, İstanbul Araştırmaları-2-, İstanbul, 1997.